

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Polina Zelenskaja

VENEMAA NATSIONALISMILE PÕHINE VÄLISPOLIITIKA MÕJU
VENEKEELSETE NOORTE INTEGRATSIOONILE EESTI ÜHISKONNAS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Heiko Pääbo, PhD

Tartu 2026

AUTORLUSE DEKLARATSIOON

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 13428

Polina Zelenskaja

06.01.2026

Märkused tehisintellekti kasutamise kohta:

Töö koostamisel kasutati tehisintellekti – tasulist ChatGPT-5.2. AI-d kasutati eesti keele õigekirja ja punktuatsiooni kontrollimiseks. Näide päringust: „Kontrolli teksti eesti keele grammatikat ja punktuatsiooni. Ära muuda midagi tähenduses.“

ANNOTATSIOON

Käesolev bakalaureusetöö uurib Venemaa natsionalismil põhineva välispoliitika mõju venekeelsete noorte integratsiooniprotsessile Eesti ühiskonda. Uurimistöö eesmärk on välja selgitada, milliseid natsionalismil põhinevaid strateegiaid ja meetodeid kasutas Venemaa noorte mõjutamiseks ning väärtuste levitamiseks Eesti venekeelsete noorte seas isikliku kogemuse baasil ning kuidas see mõjutas nende integratsiooni Eesti ühiskonda. Teoreetilise aluse moodustavad rahvusliku identiteedi, pehme jõu, propaganda, natsionalismi ja mälupoliitika kaasaegsed käsitlused. Töö empiiriline osa põhineb 11 poolstruktureeritud intervjuul Eesti venekeelsete noortega, kes on sündinud aastatel 2000–2006 ja on käinud venekeelsetes koolides. Tulemused näitavad, et noored on osalenud Venemaa erinevates mõjutegevustes (üritustel, vahetusprojektides, konkurssides, koolide ja organisatsioonide vahelises partnerluses jne), kuid mõjutegevustes osalemise ja identiteedi vahel ei ole olulist seost ning integratsiooniprotsessis ei olnud see peamine mõjutegur. Käesolevad tulemused on aga subjektiivsed, kuna pärinevad noorte isikliku kogemuse tajumisest. Kogemuste tajumise analüüs näitab, et integratsiooni ebaõnnestumist mõjutavad kõige enam Eesti siseriiklikud tegurid: mentaliteedi ja sotsiaal-kultuurilise tausta erinevused eestlastega ning eestlaste hoiakud venelaste suhtes. Lisaks näitavad tulemused, et venekeelsed noored leiavad end kahe ühiskonna vahel, kuna ei tunne end omana ei Eesti ega Venemaa ühiskonnas ning kasutavad nii eesti- kui ka venekeelseid infoallikaid, mis asetab nad Eesti ja Venemaa narratiivide vahele.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1 TEOREETILINE RAAMISTIK	8
1.1 Rahvusliku identiteedi kujunemine	8
1.2 Pehme jõu meetodid ja mõjutegevus	10
1.2.1 Propaganda.....	11
1.3 Natsionalism ja masside mobiliseerimise läbi natsionalismi	13
1.3.1 Mälupoliitika.....	14
2 UURIMISTÖÖ TAUST	18
2.1 Pehme jõu meetodid Venemaa välispoliitikas	18
2.2 Natsionalismile põhinev poliitika	22
2.3 Eesti integratsioonipoliitika ja venelaste integratsioon Eesti ühiskonda	24
3 UURIMISTÖÖ EESMÄRK JA METOODIKA	27
3.1 Uurimisküsimused ja eesmärk	27
3.2 Meetodi valik	27
3.3 Valim	28
3.4 Andmete kogumine ja analüüs	29
3.5 Uurimuse piirangud	30
4 TULEMUSED	31
4.1 Meedia ja filmid	31
4.1.1 Televisiooni tarbimine lapsepõlves	31
4.1.2 Filmide tarbimine perekonnas.....	33
4.2 Mõjutegevused	33
4.2.1 Venemaa õpikute kasutamine haridus- ja huvitegevustes	33
4.2.2 9. mai ja 23. veebruari tähistamise praktikad	34
4.2.3 Organiseeritud reisirid Venemaale	36
4.2.4 Osalemine Venemaa poolt korraldatud konkurssidel.....	37
4.2.5 Osalemine Venemaaga seotud projektides, üritustes, võistlustes ja laagrites	38

4.3	Integratsioon ja enesemääramine.....	40
4.3.1	Osalemine Eesti ühiskondlikus elus.....	40
4.3.2	Enesemääramine.....	41
4.3.3	Enesemääramist ja integratsiooni mõjutanud tegurid	42
5	ARUTELU	45
	<i>Kokkuvõte.....</i>	<i>48</i>
	<i>Kasutatud kirjandus.....</i>	<i>50</i>
	<i>Lisad.....</i>	<i>52</i>
	Lisa 1. Intervjuukava.....	52
	Lisa 2. Informeeritud nõusoleku vorm	53
	Lisa 3. Kodeerimistabel	54
	<i>Lihlitsents</i>	<i>56</i>

SISSEJUHATUS

Eesti ühiskonnas on üks peamisi probleeme vähemuste integratsioon, mis on alati olnud poliitilises päevakorras. Venekeelse elanikkonna integratsioon muutus aktuaalseks teemaks kohe pärast taasiseseisvumist ja on aktuaalne ka tänapäeval. Sageli arvatakse, et venelaste integratsiooni peamine probleem on eesti keele oskus, kuid see ei ole alati nii, sest eestikeelsus ja eestimeelsus ei käi tingimata käsikäes (Integratsiooni Monitooring 2011, 206). Probleem on palju sügavam ja tuleneb kultuurist, mentaliteedist, perekonnast, ühiskonna käitumismustritest ning ka teiste riikide mõjust.

Käesolev töö keskendub just Venemaa mõjule Eesti venelaste integratsiooniprotsessis. Kohe pärast NSV Liidu lagunemist hakkas Venemaa rakendama erinevaid pehme jõu meetodeid venelaste mõjutamiseks väljaspool Venemaad, et suunata teiste riikide sisepoliitikat ja edendada oma strateegilisi eesmärke (March 2011, 189). Putini võimuletulekuga sai natsionalistlik poliitika uue hoo ning pärast Balti riikide liitumist EL-i ja NATO-ga muutusid Venemaa välispoliitilised strateegiad pehme jõu meetoditeks (Kudors 2015, 158).

Kui meediapropaganda mõju on hästi tuntav ja seda on palju uuritud, siis erinevad Venemaa mõjutegevused on saanud vähem tähelepanu. Väärtuste levitamine ja atraktiivsustunde kujundamine pehme jõu kaudu on tihti suunatud lastele ja noortele, kellel puudub väljakujunenud poliitiline maailmavaade ning keda on lihtsam mõjutada. Venemaa võib kasutada just Eestis elavaid noori ja lapsi strateegiliste sihtrühmana organisatsioonitöö, ürituste ja projektide ja teiste mõjutegevuste kaudu, et kujundada nende maailmavaadet tulevikus.

Venemaa natsionalistlik välispoliitika algas venekeelse elanikkonna mõjutamisega kohe pärast NSV Liidu lagunemist ning jätkub ka praegu. Selle poliitika kõrgpunktiks võib pidada 2000. aastaid, mil toimus Pronksiöö ning Venemaa alustas kaasmaalaste poliitika rakendamist. Terve põlvkond noori, kelle lapsepõlv möödus 2000. ja 2010. aastate alguses, võis olla Venemaa natsionalistliku poliitika sihtmärk. See võis mõjutada nende maailmavaadet, enesemääratlust ja integratsiooni protsessi eesti ühiskonda.

Seega käesoleva uurimistöö eesmärk on välja selgitada, milliseid natsionalismil põhinevaid strateegiaid ja meetodeid kasutas Venemaa noorte mõjutamiseks ning väärtuste levitamiseks Eesti venekeelsete noorte seas isikliku kogemuse baasil ja kuidas see mõjutas nende

integratsiooni Eesti ühiskonda. Uurimistöö eesmärgiks ei ole kõigi Venemaa strateegiate analüüs, vaid kogemuste summeerimine ja mõistmine noorte lapsepõlve baasil.

Uurimistöö eesmärgi saavutamiseks olid määratletud uurimisküsimused, millest üks on keskne ja teised täpsustavad. Keskne uurimisküsimus: „Kuidas on mõjutanud Venemaa natsionalismil põhinev välispoliitika venekeelsete noorte integratsiooni Eesti ühiskonda?“ Käesolev küsimus aitab üldiselt aru saada uurimisprobleemi ja saavutada eesmärgi, kuid täieliku probleemi mõistmiseks peab uurimistöö vastama ka teistele täpsustavatele küsimustele. Nendeks on: „Milliseid meetodeid ja strateegiaid Venemaa on kasutanud Eesti venekeelsete noorte kogemusest ning kuidas need erinevad kirjanduses kirjeldatud meetoditest?“ ning „Millal noor inimene teadvustas, et ta oli Venemaa mõjutustegevuse objekt ja mis põhjusel see äratundmine tekkis?“. Käesolevad küsimused aitavad mõista noorte kogemusi Venemaa natsionalismil põhineva välispoliitika kontekstis Eestis.

Uurimistöö struktuur koosneb sissejuhatusest, teoreetilistest ja taustapeatükkidest, meetoodilisest osast, tulemuste peatükist, arutelust ja kokkuvõttest. Teoriapeatükis keskendutakse varem uuritud ja kirjeldatud teadmiste identiteedi kujunemisest, pehmest jõust ja propagandast, natsionalismist ning mälupoliitikast. See annab mõistmise, kuidas läheneda noorte kogemuste uurimisele. Taustapeatükis antakse ülevaade Eesti integratsioonipoliitika kontekstist ning Venemaa pehme jõu meetoditest välispoliitikas Eesti suunal. Tulemuste peatükis analüüsitakse noortega läbi viidud intervjuudest saadud andmeid. Arutelupaatükis luuakse seos saadud tulemuste ja kirjeldatud teooria vahel. Viimases peatükis tehakse kokkuvõtte kogu uurimistöö põhjal, tuuakse esile järeldused ning antakse soovitusi, kuidas saadud tulemusi saaks kasutada Eesti integratsioonipoliitikas ja millised teemad vajavad täiendavat uurimist.

1 TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1 *Rahvusliku identiteedi kujunemine*

Käesolevas peatükis vaadeldakse rahvusliku identiteedi kujunemise teooriat, kuna see on otseselt seotud uurimistöö teemaga. Rahvusliku identiteedi teooria mõistmine aitab uurimistöös paremini aru saada Eesti vene elanikkonna identiteediküsimusest ja selle mõjutamisest Venemaa poolt.

Alustuseks tuleks selgitada, mis on identiteet üldiselt ning millised on selle iseloomulikud jooned isiku tasandil. Identiteet aitab määratleda piire: „kes olen mina ja kes on teised“ (Valk 2017, 202), mis aitab inimestel olla osa mingist rühmast. Identiteet on erinevuste väljatoomine. Mida tugevamalt eristatakse end „teistest“, seda uhkem on inimene oma etnilise grupi üle (Valk 2017, 203). Identiteedi terminit tähenduses nagu erinevus teistest ning psühholoogiliste ja etniliste muutujate summeerimine kasutas esimest korda Ameerika antropoloog Margaret Mead (Kurtaran 2024, 65). Nii on identiteet kaasaegses ühiskonnas indiviidi kultuurilise ja sotsiaalse staatuse olek tema keskkonnas. Identiteet on inimeste jaoks isiklik teema, mida kõik inimesed tajuvad erinevalt, sõltudes nende isiklikust kogemusest. Inimeste jaoks on identiteet tihti seotud nende ajaloo ja päritolu mõtestamise ning hindamisega (Valk 2017, 202).

Käesoleva töö raames on eriti oluline vähemuste identiteedi kujunemine rahvusriikides. Vähemuste uurimine rahvusriikide kontekstis on populaarne ja aktuaalne uurimisteema. Eriti aktuaalseks muudab selle multikultuurne kaasaegne maailm, kus 21. sajandil elavad erinevates riikides erinevad vähemused ajalooliste sündmuste tõttu. Käesolevas töös keskendub identiteedi teooria Euroopa piirkonnale seoses töö eesmärgiga uurida Eesti elanikke.

Selleks tuleb välja tuua, kuidas toimub identiteedi kujunemine rahvusriigi kontekstis. Eriti oluline käesoleva uurimistöö seisukohalt on noorte identiteedi kujunemine. Identiteedi kujunemine on noorte jaoks oluline protsess, kuna sellel on märkimisväärsed tagajärjed noore psühholoogilisele toimimisele, eneseregulatsioonile ja enesemääramisele. Rahvusvähemuste jaoks on identiteedi kujunemine raskem kui rahvusenamuse puhul, kuna see toimub pidevate suhete kaudu sotsiaalsete ja kultuuriliste kontekstidega (Erentaite, Lannegrand-Willems, Negru-Subtirica, Vosylis, Sondaite, Raižiene 2018, 325). See mõtte langeb kokku Meadi identiteedikäsitlusega. Uurides vähemusrahvuste identiteedi kujunemist selgus, et neil võib esineda erinevaid identiteedi kujunemise tendentse, mis eristuvad enamusrahvast. Autorid

toovad välja, et vähemusrahvuste noored on sagedamini pidevas intensiivses identiteediotsingus, mille kujundamisse nad panustavad märksa rohkem kui teised noored (Erentaite, Lannegrand-Willems, Negru-Subtirica, Vosylis, Sondaite, Raižiene 2018, 327). Teiseks oluliseks eristuseks on see, et vähemuste noored loovad sageli „kolmanda identiteedi“, mis on segu nende rahvuslikust ja elukohariigi identiteedist ning kultuuriliste ja isiklike ressursside summast (Erentaite, Lannegrand-Willems, Negru-Subtirica, Vosylis, Sondaite, Raižiene 2018, 330). Selle identiteedi alla kuulub ka Euroopa identiteet, mis võib olla nii primaarne väljakujunenud identiteet kui ka sümbioosis teiste identiteetidega. Sellega nõustub ka Waechter, kes kirjutab vähemuste identiteedi kujunemisest Ida-Euroopas. Intervjuude läbiviimise käigus vähemusrahvuste noortega erinevates Ida-Euroopa riikides selgus, et neil esineb Euroopa identiteet, mille üle nad tunnevad uhkust (Waechter 2016, 696). Seega selgub, et rahvusvähemuste identiteedi kujunemine võib olla väga keeruline protsess, mis sõltub paljudest teguritest, mis tulenevad isiklikust kogemusest, ning identiteedi versioonid võivad olla väga erinevad ja võivad kombineerida mitu identiteeti üheskoos.

Identiteedile saab vaadata mitte ainult inimeste isiklikul tasandil, vaid ka riigi perspektiivist – ehk millist identiteedi kujunemist toetab riik. Käesolevas kontekstis võib identiteedi teooria jagada kaheks rühmaks: etniliseks ja riigiidentiteediks, kus esimene iseloomustab kindlat etnilist rühma ning teine peab ühendama ühes riigis elavad etnilised rühmad (Valk 2017, 202). Kuid tihti tuleb esiplaanile just rahvuslik identiteet, kuna see mängib suurt rolli rahvusriikide kujunemisel ja selle sümbolismi määramisel. Vaatamata sellele, et identiteedi küsimus on isiklik, kujuneb see ühiskonnas, kuna seisneb traditsioonidest, väärtustest ja sotsiaalnormidest, mis ühinevad ühes ühiskonnas inimeste seas (Kurtaran 2024, 66). Paljudes Euroopa riikides on tegu just rahvusriikidega ja identiteet aitab määratleda seda olulisust.

Rahvuslik identiteet seisneb viies põhikomponendis: ühine arusaam ajaloolisest maast või kodumaast, ühine ajalooline mälu, ühine massikultuur, kõigi ühiskonda moodustavaid üksikisikuid siduv õiguste ja kohustuste süsteem ning jagatud majandus (Kurtaran 2024, 66). Võib märgata, et ajaloo sündmuste tajumine ja ajaloomälu kujundamine mängivad suurt rolli identiteedi määramises. See koos poliitiliste manipulatsioonidega identiteedi mõjutamisel viitab meid ka mäluoliitika olulisusele identiteedi kujunemisel, millest hakatakse rääkima käesolevas töös allpool. Peab ka ütlema, et identiteet on muutlik ja mõjutatav. See võib muutuda elusündmuste, hariduse, meedia ning poliitiliste manipulatsioonide tõttu (Valk 2017, 202). Just poliitilised manipulatsioonid mängivad suuremat rolli käesolevas töös.

Vähemuste identiteedi kujunemine on keeruline protsess, kuna nad seisavad mitme kultuuri vahel. Selline olukord muudab vähemused sihtrühmaks, keda soovitakse mõjutada nende identiteedi kujunemisel nii elukohariigi kui ka „koduriigi“ poolt. Kohalik valitsus teeb seda eesmärgiga integreerida vähemused ühiskonda, et parandada sotsiaalseid probleeme. Samal ajal võib etniline päritoluriik mõjutada nende identiteedi oma välispoliitilistes huvides, kasutades selleks pehme jõu meetmeid, millest hakatakse rääkima järgmises osas.

1.2 Pehme jõu meetodid ja mõjutegevus

Käesolevas peatükis käsitletakse mõistet pehme jõud. Selleks, et rääkida pehmest jõust, peaks esialgu määratlema, mis on „kõva jõud“. Kaasaegses maailmas reguleerivad rahvusvahelised organisatsioonid institutsioonide ja õigusaktide abil kõva jõudu kasutamist. Kõva jõu hindamiseks kasutatakse järgmisi kriteeriume: rahvaarvu suurus, regionaalne ja loodusvarade kättesaadavus, majanduslik ja sõjaline jõud ning sotsiaalne stabiilsus (Canyurt 2025, 199). Ehk kõva jõud poliitikas tugineb sundusmeetoditele. Pehme jõud vastupidi on mittesõjalised meetodid vastaspoole mõjutamiseks (Лебедева 2017, 2013) .

Joseph Nye on esimene, kes töötas välja tänapäevase kontseptsiooni pehme jõust 1980. aastate lõpus ning defineeris selle 1990. aastal. Oma töös kirjeldas ta, kuidas külma sõja lõpp maailmas muutis ka võimu rakendamise viise (Nye 1990, 153). Hiljem täpsustas ta pehme jõu kontseptsiooni mitmes töös, et täiendada oma teooriat. Peamine pehme jõu omadus on atraktiivsus. See on võime mõjutada teisi soovitud tulemuste saavutamiseks atraktiivsete hoiakute ja meelestatuse tekitamise kaudu (Nye 2019, 7). Pehme võimu teooriat kokku võttes võib öelda järgmist: pehme võim väldib vaadete pealesurumist ja manipuleerivaid strateegiaid ning keskendub teiste huvide arvestamisele, pikaajalise dialoogi loomisele, usalduslikele suhetele ja üksikisiku vabale valikule riigi huvide kasuks (Лебедева 2017, 215). Seega põhineb pehme jõud inimeste kogemuse kujundamisel ja emotsioonide mõjutamisel vabatahtliku kommunikatsiooni kaudu, mis omakorda kujundab inimeste arvamusi, väärtusi ja ideoloogiaid.

Igal inimesel on oma huvid ja hoiakud ning atraktiivsus on kõigi jaoks erinev. Seetõttu ei ole pehme jõud universaalne jõud (Лебедева 2017, 218). Vastupidi – iga pehme jõu strateegia on erinev ning sellega kaasnevad unikaalsed mõjutegevused, mis on pehme jõu meetodite ja strateegiate konkreetset väljendused. Lisaks, nagu oli juba mainitud, mängivad inimesed suurt rolli pehme jõu toimimisel. Suur osa riigi pehmemast jõust tuleneb kodanikuühiskonnast, mitte riigist endast (Nye 2011, 7). Valitsusvälised tegurid on sageli pehme jõu strateegiate allikas, mis levivad kogu ühiskonnas. Nii võivad kultuuri-, haridus- ja

teadusprogrammid, mis otseselt ei kuulu riigi kontrolli alla, toimida pehme jõu meetoditena riigi eesmärkide saavutamiseks (Лебедева 2017, 220). Samas leiab Nye, et riikide jaoks piirab kodanikuühiskonnast lähtuv pehme jõud riigi võimu selle üle, kuna seda on oluliselt keerulisem kontrollida kui teisi mõjutegevuste allikaid (Nye 2019, 8).

Rahvusvaheliste suhete uurimisel keskendub neoliberaalne koolkond pehme jõu mehhanismide toimimisele (Лебедева 2017, 214). Üks riik püüab panna teist riiki või selle elanike tahtma seda, mida esimene ise soovib enda eesmärkide saavutamiseks (Nye 1990, 166). Riikide poolt kasutatavad mõjutegevuste ressursid on kultuur, ideoloogia ja rahvusvahelised institutsioonid (Nye 1990, 167). Kui ühe riigi ideoloogia ja kultuur on atraktiivsed, hakkavad teised seda järgima. Seetõttu on riigi eesmärk luua endale atraktiivne kuvand ja jätta hea mulje teise riigi avalikkusele. Seda tehakse avaliku diplomaatia kaudu, mis hõlmab mitmeid mõjutegevusi.

Esiteks igapäevane suhtlus, mis hõlmab riigi sise- ja välipoliitiliste otsuste konteksti selgitamist (Nye 2019, 12). Teiseks strateegiline kommunikatsioon, mis keskendub pidevalt riigi poolt määratletud põhiteemadele (Nye 2019, 12). Kolmandaks mõjutegevuseks on pikaajalistele tulemustele suunatud stipendiumid, vahetusprogrammid, koolitused, konverentsid ja juurdepääs meediakanalitele (Nye 2019, 13). Avaliku diplomaatia eesmärk on luua pidevat kanalid inimeste ja riigi vahel, et jagada informatsiooni, mis on riigile kasulik, kuid samas inimestele atraktiivne. Nendeks mõjutegevuste kanaliteks võivad olla nii riiklikud kui ka mitteametlikud platvormid (Лебедева 2017, 207). Tuleb ka märkida, et avalik diplomaatia võib olla suunatud riigi enda elanikele kui ka teiste riikide elanikele. Käesoleva töö seisukohalt on asjakohane just rahvusvaheline tase mõjutegevustes.

Tihti juhtub, et pehme jõu mõjutegevused muutuvad liiga pealetükkivaks. Eriti sageli toimub see haridusvaldkonnas, kus konkreetseid kultuurimudeleid või haridusstandardeid hakatakse peale suruma. See võib esile kutsuda negatiivse reaktsiooni ning sellisel juhul võib seda nimetada propagandaks.

1.2.1 Propaganda

Propagandal on mitu erinevust pehme jõu mõjutegevustest, kuid samas eksisteerivad need tihti koos – eriti siis, kui me räägime autoritaarsetest režiimidest. Võrreldes pehme jõuga lubab propaganda arvamuste pealesurumist ja manipuleerivate strateegiate kasutamist ning põhineb avalikkusele suunatud monoloogil ja isiklike huvide arvestamise mudelil (Лебедева

2017, 2015). Siin ei ole eesmärk saavutada pikaajaliselt inimeste atraktiivsust ega juurutada väärtusi, vaid levitada oma ideid ja väärtusi kiiresti.

Erinevalt pehmest jõust, millega tegeleb neoliberaalne koolkond, on propaganda realismi koolkonna huviobjektiks, kuna see eeldab osapoolte vahelist rivaalitsemist rahvusvahelisel areenil (Лебедева 2017, 214). See võib ilmnedä väga erinevates vormides, eriti kaasaegses maailmas, kus tehnoloogiad ja internetivõrgud aitavad propagandal levida ning jõuda suurema hulga inimesteni. Kuid propaganda ei ole ainult meediakampaaniad – see võib esineda ka mõjutegevustes, näiteks üritustes, projektides ja erinevate organisatsioonide tegevuses. Rahvusvahelises kontekstis võib ühe riigi toodetud propaganda olla suunatud teise riigi territooriumil elavate inimestele, eesmärgiga edendada oma huve. Näiteks levitada ideoloogiad, väärtusi, mäluoliitikat rahvusvähemuste seas, et mõjutada nende identiteedi, destabiliseerida teise riigi siseoliitilist olukorda ning määratleda enda kõrgem positsioon rahvusvahelisel areenil. Selle näiteks on ka Venemaa propaganda Balti riikides, kusjuures käesolev uurimistöo keskendub just Eesti näitele.

Venemaa propaganda teooriat kirjeldas Andrew Wilson. Tema idee järgi on olemas neli vene propaganda tüüpi.

Esimest tüüpi Wilson nimetab „propaganda kui segadus“. Selle järgi ei ole propaganda eesmärk mitte veenda ja panna inimesi midagi uskuma, vaid vastupidi – tekitada segadust panema erinevate versioonidega sündmustest (Wilson 2017). See tähendab, et propaganda eesmärgiks on levitada palju erinevaid realistlikke versioone sündmustest, et rahvas jääks nende vahel segadusesse. Segadus paneb inimesi uskuma alternatiivset narratiivi, mis on Kremli kasuks pööratud (Wilson 2017).

Teiseks tüübiks on „tõukamispropaganda“. See tüüp on suunatud teisele sihtrühmale võrreldes esimese tüübiga. See on mõeldud nendele, kellel on kindel maailmavaade, väärtused ja arvamused, näiteks poliitilised parteid ja poliitikud (Wilson 2017). Siin puudub propagandal keskne narratiiv, vaid tegevused on suunatud vaadete toetamisele (Wilson 2017).

Kolmandaks on „Putini enamuse mobiliseerimine“. Selle eesmärk on moodustada ja toetada enamusrühma, kes toetab Putini (Wilson 2017). Ühiskonnas peab tekkima tunne, et kõik toetavad režiimi ja Putini isiklikult. Seda illusiooni luuakse ka valimistulemuste esitamisel, kus Putini toetus on alati üle 85% (Wilson 2017). Käesolev ühtsuse tunne liidri ümber tõrjub ühiskonnas mittepoolsed inimesed massist kõvale, mis nõrgendab nende mõjuvõimu ja arvamust. Putini toetuse demonstreerimine televisiooni abil välisriikides võib ka

mobiliseerida kohalikke inimesi Putini ümber, mis destabiliseerib ühiskonda ja tekitab lõhet kahe grupi vahel.

Neljandaks tüübiks on „alternatiivsed reaalsused“. Käesolev propagandatüüp on kõige rohkem seotud käesoleva uurimistööga, kuna see on suunatud endistele Nõukogude Liidu riikidele. Nendes riikides elavad inimesed on rohkem allutatud selle propagandale, kuna neil on varasem kogemus ja teadmised Venemaa võimu all elamisest. Eesmärgiks on levitada alternatiivse reaalsuse ideed, mis eksisteerib Venemaal (Wilson 2017). Seda tehakse endise Nõukogude Liidu riikides nende tuttavate allikate kaudu, nagu meedia, kohalikud venemeelsed parteid, MTÜd ja kirik (Wilson 2017). Balti riigid on selle propaganda sihtrühm ning käesolev tüüp on kõige rohkem kooskõlas uurimistöö eesmärkidega. Uurimistöö taustapeatükis vaadeldakse lähimalt Venemaa poolt Eestis korraldatud mõjutegevusi ja pehme jõu näiteid, mida teoorias eespool kirjeldati.

Selgub, et nii propagandal kui ka mõjutegevustel võivad olla väga erinevad vormid. Tihti toimivad pehme jõu meetodid ja propaganda paralleelselt, et mõjutada ühte ja sama sihtrühma. Nende koostöö võib tagada nii pikaajalised tulemused väärtuste omandamisel ja identiteedi kujunemisel kui ka kiired tulemused igapäevapoliitika tõlgendamisel riigi kasuks.

1.3 Natsionalism ja masside mobiliseerimise läbi natsionalismi

Natsionalism sai aktuaalseks teemaks 20. sajandil, kui impeeriumite kokkuvarisemise tulemusena kerkisid esile paljud uued rahvusriigid ning inimesed olid ühendatud oma etnilise tausta alusel. Eriti puudutab see Euroopat, kus impeeriumide lagunemine tõi endaga kaasa rahvusriikide tekkimise. Tihti põhineb natsionalism etnilisel identiteedil. Etnilist gruppi ühendab ühise päritolu uskumus ja sellega seotud kodumaatunne ning keel, religioon ja kultuur (Vogt 2025, 246). Need omadused näitavad, kus on „meie“ ja kus on „võõras“, mis tõmbab kindla joon nende vahele, kes kuuluvad ja kes ei kuulu kogukonda. See näitab ka seda, et identiteet ja natsionalism on omavahel seotud, kuna mõlemad määravad piiri „meie“ ja „teiste“ vahel ning tegelevad enesemääramisega, mida kirjeldas ka Valk (Valk 2007, 202-203). Natsionalism on üks viisidest, kuidas riik võib luua ja mõjutada inimeste identiteeti. Natsionalistlikud tunded tekivad inimeste identiteedi baasil, kui identiteedi ja oma staatuse väljendamine ühiskonnas kasvab üle süsteemseks tegevuseks.

Rahvusriikide moodustamisel ja impeeriumide lagunemisel tekkis olukord, kus riikide sees olid ka rahvusvähemused, kes kuulusid teise riikide etnilisse tausta. Selline minevik teeb neist inimestest vähemused, kes muutuvad teise riigi poliitiliseks sihtrühmaks. Eriti on see seotud

natsionalismil põhineva välispoliitikaga ja rahvusvähemuste mobiliseerimisega selle kaudu. Seda võib nimetada riigi juhitud natsionalismiks, kus riik manipuleerib inimesi sümbolite, ajaloo ning domineeriva identiteedi loomise ja pealesurumise kaudu, samuti konkureerivate identiteetide allutamise või kõrvaldamisega (Vogt 2025, 246). On siiaaani riike, kes püüdvad oma riigi laienemise poole. Riigi valitsus võib kasutada teistes riikides elavate etniliste sugulaste integreerimist territoriaalse laienemise ja teiste eesmärkide saavutamiseks (Vogt 2025, 251). Seetõttu võib rahvusvähemuste integreerumine nende etnilise riigi süsteemidesse läbi pehme jõu olla kasutatud relvana natsionalistliku välispoliitikas raames selle riigi poolt.

Üheks näiteks on Kremli jaoks olulised natsionalistlikud poliitilised taktikad. Venemaa natsionalismi välispoliitikas võib jagada kaheks tüübiks. Esimene on ametlik natsionalism, mille eesmärk on tekitada patriootlikke tundeid inimestes režiimi sisemise ja välise stabiilsuse huvides (March 2011, 192). Teine on kultuuriline natsionalism, mis põhineb intellektuaalsetel ja meediadiskursustel ning sümbolitel, mille eesmärk on tugevdada erilise Venemaa "rahvusliku" eluviisi ajaloolisi, moraalseid ja sotsiaalseid aspekte ning seeläbi luua rahvusliku solidaarsuse tunnet (March 2011, 192). Mõlemad nähtused võivad esineda ka välispoliitilistes strateegiatest, mis on suunatud vene rahvusvähemustele, kes elavad väljaspoolt Venemaad.

Rahva mobiliseerimine läbi natsionalismi avaldab Venemaal „piiratud kindluse“ kuvandis, kus Venemaa võim on ainus jõud, mis takistab rahvuslikku hävingut, ning elanikkond peab russofoobiast ajendatud välisvaenlaste vastu „lipu ümber koonduma“ (March 2011, 193). Selline ühtekuuluvus, mis tuleneb natsionalistlike meeleolude ärkamisest, on välispoliitiline strateegia teise riigi sisepoliitika mõjutamiseks. Pehme jõud, mis põhineb inimeste identiteedi kujunemisel ja natsionalistlikul päevakorral, on eriti asjakohane käeoleva uurimistöö teostamiseks, et mõista, kuidas inimesed võivad olla sellise välispoliitika sihtrühmaks.

1.3.1 Mälupoliitika

Mälupoliitika on tihedalt seotud natsionalismil põhineva poliitikaga, kuna üks natsionalismi omadusi on ühise ajaloo tunne, mis on keskne idee ka mälupoliitika tekkimisel. Poliitilises kontekstis mälupoliitika poliitiliste toimijate poolt kasutatud strateegiad, mis on tehtud eesmärgiga panna inimesi mnemooniliste manipulatsioonide kaudu kindlalt viisil midagi mäletama (Bernhard, Kubik 2014, 7). Käesolev strateegia on osa pehme jõu meetoditest, kuna mängib inimeste emotsioonide, kogemuste ja mäluga.

Mälupoliitika sai aktuaalseks teemaks uurimises ka 21. sajandil, kuna 20. sajandi lõpus Ida-Euroopa poliitilises korralduses toimus radikaalne režiimimuutus kommunismilt kapitalismile, mis tõi endaga kaasa uue poliitilise, majandusliku ja sotsiaalse korra. Kuid samas tõi see ka kollektiivsete identiteetide ümbermõtestamine ning võimu legitimeerimise põhimõtete tutvustamise või taaselustamine (Bernhard, Kubik 2014, 8). Seega toimus ka ajaloo ümbermõistmine, mis tõi endaga kaasa mälupoliitika esilekerkimise ja hilisema uurimise.

Autorid, kes uurisid mälupoliitika ja kelle teooriad esitatakse käesolevas töös, on Jan Kubik ja Michael Bernhard. Nad kirjutavad, et indiviidi mälu võib jagada kaheks: isiklik mälu ja individuaalne ajalooline mälu (Bernhard, Kubik 2014, 10). Esimene peegeldab isiku kogemusi ja seda, kuidas ta mäletab sündmusi, teine aga viitab kollektiivsele mälule minevikust, mis on kujutatud ühiskonnas ja mida isik ei pruukinud koguda isiklikult, vaid teab teiste jagamise kaudu. Kollektiivne mälu on inimese jaoks väga oluline, kuna see on tihedalt seotud tema identiteediga ja annab grupikuuluvuse tunde (Bernhard, Kubik 2014, 10). Käesolevat teemat uuris ka Jan-Werner Müller, kes kirjutas kuidas poliitika lammutab ja sageli sunniviisiliselt seab uuesti üles inimeste mälestusi, eriti pärast sõdu (Müller 2002, 2). Tema jagab samuti mälu kaheks liigiks ning nende definitsioonid on peaaegu samad nagu Kubikul ja Bernhardil, kuid nimetused erinevad. Müller nimetab kollektiivseks või rahvuslikuks mäluks seda, mida isik ei ole ise kogenud, kuid mis on tihedalt seotud tema identiteediga (Müller 2002, 3), mis on sarnane Bernhardi ja Kubiku individuaalse ajaloolise mäluga. Isiklikku mälu aga, mida kirjeldavad Kubik ja Bernhard, eristab Müller massiindividuaalsest mälust, ning need tähistavad erinevaid tasandeid ja funktsioone mälupoliitikas. Isiklik mälu viitab konkreetse inimese subjektiivsele mälule, mis eksisteerib autonoomselt ja võib sattuda konflikti riikliku narratiiviga, kuigi poliitilised režiimid püüavad seda raamida. Mülleri massiindividuaalne mälu omakorda tähistab olukorda, kus individuaalsed mälud on standardiseeritud ja politiseeritud ühiskondlike narratiivide kaudu. Käesolevas töös kasutakse nende mõistete käsitlemisel termineid isiklik mälu ja kollektiivne mälu.

Kubik ja Bernhard uurisid oma töös nn „ametlikku mälu“, mida levitavad riik, poliitilised parteid ja teised avalikus ruumis tegutsevad toimijad, ning „kultuurilist mälu“, mis on levinud filmide, meedia, memoriaalide, monumentide ja mälestusürituste kaudu (Bernhard, Kubik 2014, 8). Institutsioonid ja poliitilised toimijad ei saa otseselt kontrollida inimeste mõtteid, kuid nad saavad neid mõjutada õppeprogrammide koostamise, projektide ja ürituste

korraldamise, meedia rahastamise ja riiklike institutsioonide loomise kaudu, näiteks rahvuslike mäluinstituutide ja repressioonide muuseumide kaudu, mille eesmärk on konkreetse nägemuse minevikust jagamine (Bernhard, Kubik 2014, 12). See lähenemine sobib hästi kokku ka käeoleva uurimistööga, kuna eesmärgiks on uurida just need strateegiad ja mõjutegevused inimeste kogemuste mõjutamisel. Uurimisetöö kontekstis laiendatakse käesolevat teooriat rahvusvahelisse konteksti ning uuritakse, kuidas need mälu poliitilised strateegiad võivad mõjutada teistes riikides elavaid inimesi – näiteks ürituste, ekskursioonide, õpikute ja teiste vahendite kaudu.

Autorid toovad oma töös välja kontseptsiooni, milleks on „mnemoonilised toimijad“. Need toimijad käsitlevad ajalugu instrumendina, kuna usuvad, et mineviku käsitus ja selle levitamine annab neile võimu legitiimsust (Bernhard, Kubik 2014, 9). Käesolev kontseptsioon ei kirjelda ainult riigi võimu – toimijateks võivad olla ka vanemad, õpetajad, teadlased, kunstnikud, ajakirjanikud, preestrid jne. Nende seast toovad Bernhard ja Kubik välja veel neli tüüpi erinevaid toimijaid, kes kuuluvad mnemooniliste toimijate alla. Kõige olulisemad käesoleva uurimistöö seisukohalt on „mnemoonilised sõdalased“. Nemad võtavad omaks ainult ühe ajaloo versiooni ja peavad seda ainsaks õigeaks (Bernhard, Kubik 2014, 13). Nad elavad ideega „kadunud paradiisist“, mis oli hea minevik ja mille peale on ehitatud tänapäev. Ilma selle mineviku käsitlemiseta ei saa riigi ülesehitus eksisteerida (Bernhard, Kubik 2014, 13). Kogu nende poliitiline seisukoht on üles ehitatud ajaloo kontseptsioonile ja mineviku käsitlemisele. Alternatiivsed ajaloo versioonid ei sa eksisteerida ja need tuleb päevakorrast eemaldada (Bernhard, Kubik 2014, 13). Väga sarnast ideed väljendab ka Müller oma essees, kus ta kirjutas, et mälu poliitika võib soodustada poliitilisi meeleolusid, mille päevakorras räägitakse pidevalt rahvuse suurepärasest minevikust ja vajadusest see tulevikus taastada (Müller 2002, 8). Käesolev mälu poliitika ülesehitus on väga sarnane sellega, mis toimub Venemaa poliitikas. Venemaa dikteerib ja propageerib ainult üht versiooni ajaloost, mida peetakse ainsaks õigeaks, ning kõrvaldab teised arvamused, mis ei ole kooskõlas riigi poolt esitatud käsitlusega. Sellega ka nõustavad teised autorid, kes kirjutavad Kremlist kui „mnemooniliseks sõdalaseks“ (Kazharski, Makarychev 2021). Venemaa püüab seda ainsa ajaloo versiooni levitada ka välisriikides, et rõhutada oma tähtsust seal. Seetõttu on käesolev mälu poliitika tüüp oluline käesolevas uurimistöös.

Teiseks kontseptsiooniks, mida autorid oma töös kirjeldavad, on „mälu režiim“, mis on kultuuriliste ja institutsionaalsete mõjutegevuste summa, mille eesmärk on avalikult mälestada ja meenutada ühte sündmust eriti intensiivselt (Bernhard, Kubik 2014, 14).

Käesolev mälurežiim võib eksisteerida igas riigis, kuid ühes riigis võib see olla rohkem silmapaistev kui teises ning kõik sõltub sellest, milline mnemooniline toimija on riik. Nii koosneb iga riigi ametlik ja populaarne mälu mõjutegevuste tulemuste summast. Mälu mobiliseerimine toimub eriti aktiivselt väikeste riikide tekkimisel enesemääramise ja kultuurise suveräänsuse näitamise vahendina (Müller 2002, 9). Seega võib järeldada, et nii Eestis kui ka Venemaal tegemist on mälurežiimidega ning Eestis elav vene vähemus asub kahe mälurežiimi vahel, olles mõlema strateegia sihtrühm. Mälurežiimi poliitikas mängivad olulist rolli pehme jõu ja propaganda strateegiad, mis aitavad kinnitada oma režiimi legitiimsust.

Autorite poolt väljatoodud teoreetiline raamistik aitab mõista Venemaa mälupoliitikat ja eriti seda, mis rolli see mängib välispoliitikas ja strateegiates. Selle teoreetilise raamistiku alusel võib teha järelduse, et Venemaal on mälurežiim, mis püüab kujundada kollektiivset mälu Suure Isamaasõja ümber ning Venemaa ise on mnemooniline sõdalane. See viitab sellele, et Venemaal peavad olema erinevad pehme jõu strateegiad, mida kirjeldatakse käesolevas töös allpool.

2 UURIMISTÖÖ TAUST

2.1 *Pehme jõu meetodid Venemaa välispoliitikas*

2005. aastal tegi Vladimir Putin avalduse Nõukogude Liidu lagunemise kohta kui „20. sajandi suurimast geopoliitilisest katastroofist“ ning sellest algas uus lähenemine Venemaa sise- ja välispoliitikale (Kudors 2015, 157). Venemaa jaoks oli NSV Liidu lagunemine mitte ainult suur kaotus Külmas sõjas, vaid ka löök Venemaa imperialistlikele ilmingutele. Vene diasporaa jagunes uute riikide piiridega. Venemaa imperialistlike väärtuste seisukohast sai sellest suur probleem, mis nõudis uusi koheseid poliitilisi strateegiaid. Nii kujunes NSV Liidu lagunemise „katastroofist“ Venemaa uus alus, millele hakati välispoliitikas tuginema. Venemaa Föderatsiooni välispoliitika tuumaks on soov „suurriigi staatuse“ järele, mis sai riigi missiooniks, kus riiki ennast vaadeldakse emotsionaalses ja isegi vaimses võtmes (March 2011, 191).

Venemaal hakkas arenema läänevastane natsionalism välispoliitikas, millele eelnes ka autoritaarse režiimi kujunemine (March 2011, 189). Pärast Balti riikide liitumist Euroopa Liidu ja NATOga 2004. aastal hakkasid Venemaa välispoliitilised strateegiad muutuma, kuna liitumine piiras kõva jõu kasutamist. Uued mõjumeetodid avaldusid majanduses ja pehme jõu vallas (Kudors 2015, 158). Mõned neist mõjutegevustest olid kasutusel juba 1990. aastatel, kuid pärast 2004. aastat said need uue hoo. Pehme jõu meetodid ja sellega seotud välispoliitilised strateegiad avalduvad kolmes põhielemendis: Venemaa kaasmaalaste poliitika, mis toetab aktiivselt kõiki venekeelseid inimesi väljaspool Venemaad; kampaania, mille eesmärk on õhnestada Balti riikide enesekindlust iseseisvate poliitiliste üksustena; Venemaa sekkumine Balti riikide sisepoliitikasse (Kudors 2015, 159). Neid mõjuelemente võib näha Eestis ning need mõjutavad suures osas Eestis elavaid venelasi, kes on pehme jõu strateegiate peamine sihtrühm. Venemaa eesmärk välispoliitikas Eesti suunal, mida Kreml pehme jõu instrumentide abil ellu viib, on sekkuda baltlaste enesemääratlemise protsessi, kutsudes neid üles meenutama „head“ nõukogude aega ja uskuma, et Venemaa aitab neid nende probleemide lahendamisel (Kudors 2015, 163). Nii sekkub Venemaa Eesti venelaste integreerimisse Eesti ühiskonda ja suurendab lõhet eestlaste ja venelaste vahel, mis destabiliseerib Eesti sisepoliitikat ja sotsiaalset olukorda ning takistab Eesti riigi arengut pärast taasiseseisvumist.

Nii pärast 2004. aastat algas Venemaa pehme jõu meetodite aktiivne rakendamine Eesti riigi suhtes. Aastal 2006 algas suur tegevuslaine kaasmaalaste poliitikas, kui võeti vastu esimene

kolmeaastane föderaalne programm välismaal elavate kaasmaalastega töötamiseks, mis määratles konkreetsed ülesanded ja vastutavad institutsioonid (Kudors 2015, 163). Nii sai kaasmaalaste kaitsmine Venemaa Föderatsiooni välispoliitika prioriteediks. Määrati kindlaks ka kaasmaalaste poliitika peamine sihtrühm. Selleks said noored (Berzina 2024, 48), kuna neid on kõige lihtsam mõjutada pehme jõu meetoditega, nagu haridus- ja meelelahutusprojektide, laagrite, kursuste ja ürituste kaudu.

Endise NSV Liidu riikides avati mitmesuguseid organisatsioone, korraldati projekte ja üritusi, et tõsta venekeelse elanikkonna natsionalistlikke meeleolusid, motiveerida neid Venemaad toetama ja sellega kontakti hoidma. Käesolevas töös tuuakse välja paar näidet organisatsioonidest, kes rakendasid Venemaa pehme jõu mõjumeetodid Eesti territooriumil. Üks peamistest organisatsioonidest oli 2007. aastal loodud Venemaa kaasmaalaste koordineerimisnõukogu Eestis, mille egiidi all ühendati erinevaid kaasmaalaste organisatsioone ning suurendati Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste rahvuslikku ühtsust. (Kallas 2016, 10). Statistika järgi korraldati 2016. aastal Eestis 26 erinevat üritust (Berzina 2024, 50-51). Enamik üritusi olid seotud ajaloo õpetamise ja just ajaloolise mälu demonstreerimisega. Toimusid üritused Võidupüha tähistamiseks, samuti Püha Georgi lindi ja Surematu Polgu kampaaniad. Lisaks korraldati konverentse ja loenguid ajaloolistel teemadel. Selles võib näha mäluoliitikat, mida Venemaa korraldas Eesti territooriumil. Selle eesmärk oli luua inimeste meeles ajaloo kontseptsioon, mis tõlgendaks minevikku ja looks sideme praegusega tuleviku ootuses (Trosti 2008, 23). Seega tutvustab organisatsioon nende ürituste kaudu Eesti vene elanikkonnale "Vene Föderatsiooni ja Eesti tõelist ajalugu", mis kohati on vastuolus Eesti koolides õpetatava ajaloo, luues ühiskonnas lõhet eestlaste ja venelaste vahel.

Venemaa kaasmaalaste koordineerimisnõukogu Eestis programmis on olulised ka vene keele, kultuuri ja hariduse edendamise ning kaasmaalaste õiguste ja õigustatud huvide kaitsmisega seotud üritused. Vene Föderatsiooni huvides on levitada vene keelt väljaspool oma piire. See tugevdab ja laiendab Venemaa kohalolekut rahvusvahelisel areenil ning aktiveerib ka Kremli toetamist erinevate riikide elanike seas (Berzina 2024, 46).

Paljude organisatsioonide eesmärk oli otsene või kaudne ideoloogia ja väärtuste levitamine. Alates 2010. aastast on mitmesugused riiklikult toetatud institutsioonid, näiteks Puškini Instituudid, Moskva Majad ja kohalike kaasmaalaste liikumiste loodud vabühendused, investeerinud märkimisväärsed poliitilisi ja rahalisi ressursse "Russkiy Mir" ideoloogia laiaulatuslikku levitamisse väljaspool Venemaa piire (Kallas 2016, 8). Käesolev

kontseptsioon hõlmab kolme tüüpi Venemaaga samastumist: kultuuriline (vene keel, õigeus ja ajalooline mälu – erilist tähelepanu pööratakse NSV Liidu võidule natsismi üle Teises maailmasõjas), poliitiline (toetus Kremli poliitikale) ja majanduslik (Venemaa kasuks tegutsev majandusüksus) (Kallas 2016, 8). Sellest kontseptsioonist on saanud Venemaa Föderatsiooni välispoliitika peamine pehme jõu projekt. Üks peamisi organisatsioone, mille peamine eesmärk oli seda ideoloogiat levitada, on sihtasutus "Russkiy Mir", mis loodi 2007. aastal eesmärgiga populariseerida vene keelt ja kultuuri välismaal (Kudors 2015, 164). Sihtasutus tegeleb aga peamiselt Venemaa võimude spetsiifilise ajalootõlgenduse levitamisega kohalike koolilaste seas, samuti ideega Eesti tähtsusest Vene maailmas.

2008. aastal kehtestati ka spetsiaalsed stipendiumid Venemaa kõrgkoolides venelaste järeltulijate, kes elavas välismaal (Molodikova 2016, 153). Nende stipendiumide jagamise eest vastutab Puškini Instituut, mis aitab ka Venemaa ülikoolidesse vastuvõtmisel ja vene keele õpetamisel. Neid venekeelsete eestlaste Venemaale meelitamise strateegiaid võib vaadelda kui järjekordset kaasmaalaste ümberasustamise poliitikat lootuses, et pärast õpingute lõpetamist jäävad nad Venemaale ja neisse sisendatakse natsionalistlik identiteeditunne Venemaaga.

Veel üheks organisatsiooni näiteks on Aleksandr Gortšakovi nimeline fond avaliku diplomaatia toetuseks, mis asutati 2010. aastal. Fond tegutseb avalik-õigusliku sihtasutusena, mille eesmärk on ühendada ja teha koostööd erinevate vabauhenduste ja arvamusiühendustega (Kudors 2015, 164). See vabauhendus koos kultuurikeskuste võrgustikuga nimega Vene Maja aitab Venemaa kaasmaalastel tugevdada sidemeid kodumaaga ning panustab vene kultuuri ja keele, etnilise kuuluvuse ja kultuuriväärtuste kaitsmisse (Sencerman 2016, 103).

Viimane organisatsioon selles jaotises on „Välismaal Elavate Venemaa Kaasmaalaste Õiguskaitse- ja Toetusfond“, mis on spetsialiseerunud õigusküsimustele ja konsultatsioonidele eesmärgiga osaleda kaasmaalaste õigusprobleemide lahendamises (Kudors 2015, 164).

Ülalpool väljatoodud organisatsioonid rakendasid oma tööd aktiivselt 2000. aastatel ja 2010. aastate alguses. Tol ajal võis nende tööd vaadelda kui vähemuse keele ja kultuuri säilitamist ja õpetamist, milles tavaline inimene ei näinud midagi halba. Kuid tänapäeva maailmas, kus Venemaa riik on agressiooniriik, mis alustas sõja iseseisva riigi vastu, võib organisatsioonide töö ja teemad, mida nad tõstasid, ümber mõtestada. On näha, et organisatsioonid on spetsialiseerunud erinevatele valdkondadele, et katta võimalikult laia valikut välismaal

elavate venelastega seotud küsimusi, mõjutada neid mitmest suunast ja leida võimalikult paljudele inimestele erinev lähenemine. On selge, et nende organisatsioonid olid rahastatud Venemaa Föderatsiooni eelarvest ja olid osa suurest pehme jõu välispoliitika mõjustrateegiast, mis oli suunatud teiste riikide elanike ja Eesti sisepoliitika mõjutamisele. Nende töö pidi suurendama lõhet rahvuste vahel ja takistama venelaste integratsiooni Eesti ühiskonda ning suurendama rahvuslikku ühtsust eestivenelaste ja Venemaa venelaste vahel.

Teiseks oluliseks meetodiks pehme jõu rakendamisel on meedia, mida Venemaa kasutab aktiivselt oma väärtuste jagamiseks väljaspool riiki. Meedia koos sihtasutuste ja MTÜde tööga on Venemaa välispoliitika teine kõige olulisem instrument naaberriikide suunas (Kudors 2015, 158). Venemaal on range poliitika meedia ja sellest tuleneva infovoos suhtes. Venemaa riiklik kontroll meedia üle marginaliseerib avalikkuse ebaloajalseid ja liberaalseid hääli (March 2011, 193). Eriti pärast sõja algust 2022. aastal blokeeriti Venemaal alternatiivsed sõltumatud meediakanalid ja nende peatoimetajad kuulutati sageli välisagentideks. 2022. aastal lõpetati Venemaa telekanalite edastamine Eestis, kuid inimesed vaatavad endiselt Vene televisiooni satelliidi või interneti kaudu. Venekeelsed inimesed eelistasid sageli vaadata Venemaa kanaleid ja lugeda Venemaa uudiseid, kuna seal oli infot saadaval oma emakeeles, eriti enne ETV+ asutamist 2015. aastal. Seega peeti nende peamiseks infoallikaks Venemaa televisiooni, mis aitab kaasa ajaloo ja igapäevaste uudiste erinevale mõistmisele võrreldes Euroopa vaatenurgaga (Brüggemann, Kasekamp 2008, 429). Kahe grupi kõige olulisemad erinevused ilmnevad Teise maailmasõja sündmuste tajumisel.

Riiklik kontroll meedia üle eksisteeris aga juba enne 2022. aastat. Vene meedia on üks viis inimeste mõjutamiseks, kuna Vene televisiooni populaarsus ja usaldus selle vastu Eestis raskendab sotsiaalse integratsiooni poliitika elluviimist (Kudors 2015, 162). Meedia on Kremli ja Eesti venekeelse elanikkonna peamiseks vaheliseks suhtluskanaliks. Riik aitab luua meediat, mille infoväljas domineerib natsionalism, mis kannab endas Kremli poliitikat (March 2011, 193). Seega mõjutab Venemaa meedia Eesti venekeelse elanikkonna poliitiliste sündmuste tajumist Kremli kasuks.

Venemaa meedia kasutab inimeste mõjutamiseks aktiivselt strateegilisi narratiive, luues infovoos emotsionaalse värvingu ja äratades natsionalistlikke tundeid. Nagu varem öeldud, on meedias kasutatavate peamiste strateegiliste narratiivide eesmärk jagada maailm „meieks“ ja „neiks“, „headeks“ ja „halbadeks“, et luua inimestes selged tajupiirid. Selliste narratiivide hulka kuuluvad „Tsiivilisatsioonide dialoogi“ (Диалог цивилизаций), „Vene maailma“ (Русский Мир) ja „Õigeusu tsiivilisatsiooni“ (Православная цивилизация) ideed (Kudors

2015, 160). Televisiooni ja kaasmaalaste organisatsioonide võrgustiku abil tungivad need kontseptsioonid ja ideed kiiresti Venemaa naaberriikide venekeelsesse elanikkonna ning saavad osaks ideoloogiatest, millesse inimesed usuvad. Venemaa toetas nende meedia lugemist välisriikides. Nii maksis Venemaa saatkond Eestis 2017. aastal endistele NSV Liidu kodanikele ja Venemaa kaasmaalaste organisatsioonile nädalalehtede „MK-Estonia“ ja „KP Põhja-Euroopas“ tellimuse eest (Berzina 2024, 48).

Vene meedia räägib sageli lääne survest ja nende valest poliitikast, mis on vastuolus traditsiooniliste väärtustega. Seega, luues Eestisse Kremli narratiive edastavaid meediakanaleid, väidab Venemaa, et pakub Venemaa elanikkonnale alternatiivset vaatenurka ja kaitseb neid lääne surve eest. Balti riigid peavad seda aga inforünnakuteks ja sekkumiseks riigi siseasjadesse (Kudors 2015, 161).

Kogu ülalpool esitatud taustapeatükk näitab, et Venemaa rakendab Eestis erinevaid pehme jõu mõjutegevusi, mis suurel määral kujundavad identiteedi, mis omakorda põhineb mälu poliitikal ning kultuuri ja keele õpetamisel. Lisaks sellele levitatakse propagandat igapäevaste uudiste kaudu. Kokkuvõttes võib öelda, et Venemaal on kolm peamist strateegiat: meedia, organisatsioonide töö ja kaasmaalaste poliitika. Käesolevas uurimistöös uuritakse intervjuude kaudu, kuidas need strateegiad jõuavad sihtrühmani ja kuidas neid rakendatakse.

2.2 Natsionalismile põhinev poliitika

Käesolevas peatükis vaadeldakse lähemalt, millist natsionalismil põhinevat poliitikat on Venemaa oma välispoliitikas kasutanud. Ülalpool kirjeldatud strateegiates ilmnevad natsionalistlikud ideed, mida rõhutatakse käesolevas peatükis. Siin tuuakse välja konkreetsed muutused Venemaa välispoliitilistes resolutsioonides ning ideoloogiad ja kantsoonid, milles need on nähtavad. Lisaks, jätkates eelmise peatüki teemat, tuuakse välja mõned organisatsioonide näited, kus natsionalistlik poliitika avaldas kõige selgemalt.

2015. ja 2016. aastal anti välja resolutsioonid, mis andsid aimu Venemaa poliitika prioriteetidest Baltimaade kaasmaalaste suhtes, mis oli kujunenud juba mitu aastat. Resolutsioon tõstis esile prioriteetidid, mis suuresti baseerusid natsionalismil põhineval poliitikal. Esimene punkt oli kaasmaalaste õiguste ja õigustatud huvide kaitsmine. See punkt põhines argumentidel totalitaarsete kalduvuste ja neonatsismi ilmingute tugevnemise kohta Läti, Leedu ja Eesti poliitikas, samuti demokraatlike valimisstandardite ja inimõiguste rikkumise kohta mittekodanike staatuse ja keelepoliitika tõttu (Berzina 2024, 42). Eesmärk

oli näidata, kuidas „teistel“ ühiskonnas kujunesid valed väärtused ning et Venemaa peab kaitsma kaasmaalasi nende eest. Teine punkt oli rahvusliku uhkuse tõstmine Venemaa Föderatsiooni ajaloo üle (Berzina 2024, 45), eelkõige Suure Isamaasõja mälestuse austamine. See punkt kinnitab, et Venemaa välispoliitika on natsionalismil põhinev välismaal elavate kaasmaalaste suhtes, kuna püüab äratada natsionalistlikke tundeid. Kolmas punkt, mida tuleb esile tõsta on kõige otsesemalt seotud pehme jõu meetoditega, mis olid ülalpool välja toodud: vene keele, kultuuri ja hariduse säilitamine (Berzina 2024, 46). Esmapilgul tundub, et see punkt toob kaasa üksnes häid ideid, kuid väärtused ja teemad, mis tõstetakse esile projektide ja organisatsioonide kaudu, on rahvuslikud.

Näiteks on sihtasutus „Russkiy Mir“, mis tegeleb Venemaa diasporaapoliitika väljatöötamise ja avaliku diplomaatia seotud tegevustega. Sihtasutuse eesmärgid on: edendada vene keele õpetamist Venemaal ja maailmas, tutvustada maailmale Venemaa rikkalikku ajalugu, vene kunsti ja kultuuri ning taasühendada välismaal elav vene elanikkond oma kodumaa Venemaaga, luues nendega tugevaid sidemeid ning toetades kultuuri- ja sotsiaalprogramme, vahetusi ja vabatahtlikku ümberasumist (Sencerman 2016, 103). Seega on sihtasutuse eesmärgid otseselt seotud Vene maailma kui kontseptsiooni määratlusega. „Russkiy Mir“ sihtasutusel on umbes 65 keskust üle maailma ning aastaeelarve, mida rahastavad nii föderaalvalitsus kui ka eraettevõtted, on umbes 500 miljonit rubla (Sencerman 2016, 103). Sihtasutuse poliitika on otseselt seotud väljaspool Venemaad asuvate kaasmaalaste kaitsmisega ja rahvusliku seose Venemaaga kasvamisega. Töö meediaga koos arvukate sihtasutuste ja valitsusväliste organisatsioonide tööga on Venemaa välispoliitika teine oluline instrument suhetes naaberriikidega (Kudors 2015, 158). Pärast NSV Liidu lagunemist on Eesti saanud Venemaa eespool nimetatud mõju- ja kontrollistrateegiate sihtmärgiks. Taasiseseisvunud riigis, kus ühiskond polnud veel ühtne, sai suur venekeelne elanikkond Venemaa manipuleerimise lihtsaks sihtmärgiks – esmapilgul pakuti kultuuri, keele ja õiguste kaitset, tegelikult aga loodi natsionalistlikku sidet loomine Eesti venelaste ja Venemaa vahel, mis takistas Eesti riigi ühtsust ja sotsiaalpoliitika kujunemist.

Teisalt tuleb mainida, et Eesti on rahvusriik, mis tähendab, et ka selle poliitikas võivad ilmned a natsionalistlikud meeleolud. 1991. aastal taasiseseisvus Eesti riik ning mälupoliitikast sai ka siin oluline strateegia. Kuna Eestist kujunes uus ühiskond, kus poliitiline kogukond polnud veel välja kujunenud, aitas ajalooline mälu luua ühist minevikku ja ühtsustunnet (Brüggemann, Kasekamp 2008, 426). Eesti hakkas looma oma ühist minevikku ja „tõelist“ ajalugu, mille keskseks teemaks sai kollektiivne ohverdus Nõukogude

võimu all, mis omakorda jättis venekeelse vähemuse sellest riiki loovast mälukogukonnast välja (Brüggemann, Kasekamp 2008, 426). See mõjutas ka venelaste integreerimist Eesti ühiskonda, sest venelaste kogukond kujunes väljastpoolt tulijaks, kes ei kuulu riigi kollektiivsesse minevikku või kuulub sellesse üksnes negatiivses kontekstis.

2.3 Eesti integratsioonipoliitika ja venelaste integratsioon Eesti ühiskonda

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist ja Eesti taasiseseisvumist 1991. aastal muutus Eesti etniliselt lõhestunud ühiskonnaks. Venekeelne elanikkond, kes leidis end "teiselt poolt piiri", sai Eesti rahvusriigis vähemuseks. Varem oli NSV Liidu venekeelne elanikkond privileeeritud, kuid ühest päevast alates muutusid rollid ühiskonnas vastupidiseks. Nüüd said privileeerituks eestlased, kelle jaoks Eesti riik on etniliste eestlaste riik (Valk 2017, 203). Pärast taasiseseisvumist hakkas venekeelne elanikkond, kellest oli nüüdseks saanud vähemus, oma identiteeti ümber hindama. Seega võib aastaid 1990–1995 nimetada eestivenelaste kontseptsiooni kujunemise esimeseks perioodiks (Pavlova 2023, 957) uue identiteedi kujunemise ning esimeste integratsioonipoliitika loomise tõttu.

Eesti viimaste 20 aasta lõimumispoliitika oli suures osas suunatud venekeelse kogukonna eesti keele õppele ja kodakondsuse omandamisele (Valk 2017, 203). Inimesed, kes pärast Teist maailmasõda Eestisse elama asusid, ei saanud Eesti kodakondsust automaatselt, vaid pidid sooritama eesti keele eksami, mis kõigil ei õnnestunud (Brüggemann, Kasekamp 2008, 429). 1990. aastate alguses läbi viidud uuringu kohaselt oskas vaid 38% vene keele kõnelejatest eesti keeles suhelda (Everett 2023, 25). See tekitas kohe lõhe vene ja eesti elanikkonna vahel, mida oli hiljem väga raske ületada. Sellega seoses on Eestisse tekkinud suur hulk "mittekodanikke", kelle olukord on muutunud sagedaseks teemaks ka Venemaa välispoliitikas kaasmaalaste abistamiseks. Seda lõhet mõjutab ka Vene Föderatsioon, mis takistab integratsiooni oma poliitilistel eesmärkidel, et saavutada kontroll piirkonna üle. Putin on korduvalt öelnud, et Venemaa püüab sundida Eesti võimuesindajaid austama rahvusvähemuste üldtunnustatud õigusi, kuna nende riikide "mittekodanikud" on ilma jäetud põhilistest poliitilistest, valimis-, sotsiaalsetest ja majanduslikest õigustest ning samuti võimalusest vabalt vene keelt kasutada (Berzina 2024, 34-35). Lisaks tajuvad paljud eestivenelased lõimumispoliitikat sulandusmissurvena, mis ei tekita soovi lõimuda ja integreeruda Eesti ühiskonda, vaid tekitab protestiidentiteeti ja nõrgendab seotustunnet riigiga (Valk 2017, 203). See ainult aitab Venemaale mõjutada eestivenelasi nende poliitiliste strateegiatega.

Kuigi mõned venekeelsete kogukondade liikmed toetasid algselt poliitiliselt Balti riikide iseseisvust, näitasid 1990. aastate alguses läbi viidud uuringud suurt lõhet ajaloolise mälu vahel, eriti seoses Venemaa rolliga Balti riikide saatuses (Brüggemann, Kasekamp 2008, 426). Seega oli Eesti vene diasporaal algselt filmide, raamatute, sugulaste lugude, meedia jms tõttu erinev ajaloonägemus, mis alternatiivse tõe puudumise tõttu säilitas rühmadevahelise lõhe. Eesti keele oskus rahvusvähemuste seas on viimastel aastatel oluliselt arenenud. Näiteks aastal 2008 ei osanud 20% vähemusrahvustest elanikest üldse eesti keelt, samas kui 2023. aastal oli see näitaja vaid 4% (Voog, Hämmal, Esko, Seppel, Lauristin, Karu, Vihalemm 2023, 82). Kuid integratsiooni edukuse hindamiseks ei piisa ainult keeleoskuse ja kodakondsuse statistikast. See tugineb palju keerulisematele protsessidele, mis on seotud identiteedi, kultuuri ja inimese isikliku kogemusega.

Vene meedia kasutab pidevalt narratiive "meie" ja "teiste", mis jagavad inimesed selgeteks gruppideks. Eesti ühiskonnas olid sellised narratiivid olemas ka pärast NSV Liidu lagunemist. Venelastest said „teised“, kes pidid õppima Eesti ühiskonda integreeruma, mis oli okupantide stigma tõttu sageli äärmiselt keeruline. Sellisel juhul ei ole narratiivide võitlus pelgalt võitlus ajaloo üle, vaid isiklikul tasandil maksimaalse emotsionaalse intensiivsusega ajaloo eest, mis muudab piiri „meie“ ja „teiste“ vahel veelgi selgemaks (Kudors 2015, 165). Venekeelse inimese vastuvõtmine Eesti kogukonda toimub ainult inimesena, kellele ei meeldi nõukogude võim, kes vihkab seda ning kes on nõukogude ja vene võimu hüljanud (Pavlova 2023, 957).

Vene keele kõneleva elanikkonna identiteet on Eestis endiselt keeruline teema, eriti sõja ja poliitiliste sündmuste taustal ning soovi tõttu olla ühel või teisel poolel „ühe rahva hulka“ peetud. Aastate jooksul on täheldatud vene identiteedi kriisi. Seda seetõttu, et inimene võib end identifitseerida erineval viisil ja tema identiteet kipub muutuma sõltuvalt isiklikest oludest, emotsionaalsest seisundist ning üldisest poliitilisest ja sotsiaalsest olukorrast (Pavlova 2023, 956). Olulist rolli mängib aga ka Venemaa mõju Eesti vene elanikkonna identiteedile. Eesti venekeelse elanikkonna jaoks loovad Venemaa lähedus ja valus ajalooline kogemus erilise identiteedidiskursuse (Pavlova 2023, 965). Venekeelsed inimesed tajuvad end sageli eraldi rühmana nii Venemaal elavatest venelastest kui ka eestlastest. See kahevaheline positsioon muudab nad takistuseks Venemaa välispoliitikale, mis püüab neid oma poolele võita. Venekeelsete inimeste identiteet näitab mõningaid konsolideerumise märke nende kultuuriliste eelistuste, eriti vene keele ümber, ja see avab Venemaale võimaluse avaldada olulist mõju eesti vene elanikkonna identiteedi kujunemisele. Kõigist

vanuserühmadest ütles 2015. aasta küsitlustes üle poole vastanutest ja mõnel juhul kuni 70%, et vene kultuur, keel ja kultuuripärand seovad neid pigem või väga tugevalt Venemaaga (Kallas 2016, 13).

Aastal 2023 läbi viidud lõimumismonitooring näitas, et vähemusrahvustesse kuulavatest inimestest 83% omab keskmist või tugevat eesti identiteeti (Voog, Hämmal, Esko, Seppel, Lauristin, Karu, Vihalemm 2023, 13). Samas ainult 9% vene emakeelega vastajatest defineerib end eestlasena (Voog, Hämmal, Esko, Seppel, Lauristin, Karu, Vihalemm 2023, 82). Monitooring näitas ka, et peamiseks integratsiooni takistuseks on usalduse puudumine eestlaste ja Eesti venekeelse elanikkonna vahel (Voog, Hämmal, Esko, Seppel, Lauristin, Karu, Vihalemm 2023, 13). Tulemuseks on see, et Eestis on siiani kahe grupi vahel erinevused majandusliku ja sotsiaalse heaolu tasemel. Arvatakse, et selle lõhe vähendamisele aitab kaasa haridusreform ja üleminek eestikeelsele haridusele, kuid selle tegelikku mõju ühiskonna heaolule ja integratsioonile on võimalik hinnata alles tulevikus. Pragu võib öelda, et kahe rühma vahel on suur lõhe ajaloo tajumisel – ning see on oluline osa identiteedist, millest inimesed ei soovi loobuda. Lõimumismonitooringu raames 2023. aastal küsiti: „kas eestikeelsele haridusele üleminekuga peaks toimima ka muutus venekeelsete õpilaste arusaamades Eesti ning Nõukogude Liidu ajaloost?“ ning 53% muust rahvusest vastajatest ei nõustunud sellega (Voog, Hämmal, Esko, Seppel, Lauristin, Karu, Vihalemm 2023, 106).

Ülalpool esitatud teave näitab, et venekeelse elanikkonna integreerimine Eesti ühiskonda on väga keeruline protsess, mis on kestnud juba üle 30 aasta ning hõlmab mitmeid erinevaid valdkondi. Käesolevas uurimistöös püütakse uurida üht mõjuvaldkonda, mis võib integratsiooniprotsessi mõjutada – selleks on Venemaa natsionalismil põhinev välispoliitika.

3 UURIMISTÖÖ EESMÄRK JA METOODIKA

3.1 *Uurimisküsimused ja eesmärk*

Käesoleva uurimistöõ eesmärk on välja selgitada, milliseid natsionalismil põhinevaid strateegiaid ja meetodeid kasutas Venemaa noorte mõjutamiseks ning väärtuste levitamiseks Eesti venekeelsete noorte seas isikliku kogemuse baasil ja kuidas see mõjutas nende integratsiooni Eesti ühiskonda.

Venemaa mõjustrateegiate kasutus teistes riikides on väga laialdane, kuid käesolev uurimistöõ püüab kitsendada fookust Eesti venekeelse elanikkonna noorte individuaalsele tasandile, et selgitada, kuidas just neid mõjutas Venemaa natsionalismil põhinev välispoliitika. Uurimistöõ eesmärgiks ei ole kõigi Venemaa strateegiate analüüs, vaid kogemuste summeerimine ja mõistmine noorte lapsepõlve baasil.

Uurimistöõ eesmärgi saavutamiseks on vaja määratleda uurimisküsimused, millest üks on keskne ja teised täpsustavad. Keskne uurimisküsimus: „Kuidas on mõjutanud Venemaa natsionalismil põhinev välispoliitika venekeelsete noorte integratsiooni Eesti ühiskonda?“ Kuna tegemist on kvalitatiivse uurimismeetodiga, tuleb arvestada, et käesolevale uurimisküsimusele vastamisel võetakse arvesse individuaalsed subjektiivsed vastused, mis tulenevad respondentide kogemuste tajumisest ning ei peegelda Venemaa mõju integratsioonile tervikuna. See küsimus aitab üldiselt aru saada uurimisprobleemi ja saavutada uurimistöõ eesmärgi, kuid täieliku probleemi mõistmiseks peab uurimistöõ vastama ka teistele täpsustavatele küsimustele. Nendeks on: „Milliseid meetodeid ja strateegiaid Venemaa on kasutanud Eesti venekeelsete noorte kogemusest ning kuidas need erinevad kirjanduses kirjeldatud meetoditest?“ ning „Millal noor inimene teadvustas, et ta oli Venemaa mõjutustegevuse objekt ja mis põhjusel see äratundmine tekkis?“. Käesolevad küsimused aitavad mõista noorte kogemusi Venemaa natsionalismil põhineva välispoliitika kontekstis Eestis.

3.2 *Meetodi valik*

Selleks, et uurida, kuidas Venemaa natsionalismil põhinev välispoliitika on mõjutanud venekeelsete noorte integratsiooni Eesti ühiskonda, valiti uurimismeetodiks kvalitatiivne poolstruktureeritud intervjuu. See aitab pidada intervjuud individuaalse lähenemisega ja täpsustavate küsimuste esitamisega. Lisaks aitab see mõista noorte sündmuste tajumist ja emotsioone, mis tekkivad kogemuste kirjeldamisel. Individuaalsed silmast silma intervjuud aitavad luua turvalist keskkonda, kus inimene võib tunda end vabalt küsimustele vastamisel.

Käesoleva uurimistöö raames viidi läbi 11 individuaalset intervjuud. Keskmine intervjuu pikkus oli 40 minutit. Intervjuu keel oli vene keel, kuna see annab inimestele võimaluse väljendada end oma emakeeles, mis on lihtsam ja võimaldab piiramata väljendada oma mõtteid ja kogemusi.

Intervjuu jaoks koostati kava, mis koosnes 3 teemaplokist ning igas plokis oli 2-6 küsimust (Lisa 1). Teemaplokid ja nendes olevad küsimused olid koostatud teooria ning uurimisküsimuste põhjal, et täita töö eesmärk. Nendeks teemaplokkideks on meedia mõju, mõjutegevuste mõju ning integratsioon, mis käsitles ka inimese enesemääramist. Koostatud intervjuu struktuur andis võimaluse alustada lihtsate teemadega, nagu televisioon ja filmid, ning seejärel liikuda teiste kogemuste juurde, kus on keerulisem Venemaa mõju kohe näha. Mõned küsimused olid seotud koolis toimuvate mõjutegevustega, kuna tihti tegid Venemaaga seotud organisatsioonid partnerlussuhteid ja rahastasid koostööd Eesti koolidega, mis võib liigituda Venemaa mõjutegevuste alla. Viimane plokk andis võimaluse teha kokkuvõtte, kuidas kõik eespool käsitletu mõjutab isiku enesemääramist ja integreerumist ning kas see üldse mõjutab.

3.3 Valim

Intervjuu sihtrühmaks on vene keelt kõnelevad noored, kes on sündinud aastatel 2000–2006. Käesolev vanuserühm oli valitud eesmärgipäraselt. Just nende noorte lapsepõlve tippaeg langes kokku Venemaa pehme võimu tippaegadega Eestis, ehk enne 2014. ja 2022. aastat. Just see vanus võis olla Venemaa poliitika peamine sihtrühm. Need noored kasvasid poliitilises olukorras, kus ühelt poolt oli Eesti just saanud EL-i liikmeks ning selle Lääne integratsioon oli hästi nähtav, kuid teiselt poolt oli Putin saanud võimule ja hakanud rakendama erinevaid rahvuslusstrateegiaid teistes riikides väljaspool Venemaad, et mõjutada nende sisepoliitikat. Lisaks on just need noored õppinud eesti keelt juba lapsepõlvest saadik ning kogu oma elu, nii et keeleoskus ei ole nende puhul integratsiooniprobleemide peamine põhjus.

Intervjueeritavate valimisel on prioriteet antud noortele, kes õppisid venekeelses koolis, kuna see tähendab, et tol ajal olid nad peamiselt venekeelses keskkonnas. Lisaks, et tagada argumenteeritust ja kogemuste reflekteerimise vabadust, on sihtrühmaks valitud venekeelsed noored, kes ei toeta praegu Venemaa poliitikat, agressiooni ega Putini režiimi. Need noored mõistavad, et Venemaa poliitika suur osa on propaganda, ning võib eeldada, et nad on valmis oma lapsepõlvekogemusest rääkima ja seda reflekteerima.

Uuring ei eelistanud ühtegi konkreetset Eesti piirkonda, kuna peamine fookus oli lapse peamisel keskkonnal ehk koolil, perekonnal ja huviringidel. Lisaks ei ole sugu ega konkreetne vanus uurimistöö eesmärkide saavutamiseks olulised.

Intervjuu osalejaid valiti lumepallimeetodil, mis tähendab, et esialgsed osalejad soovitasid oma tuttavaid, kes võiksid olla huvitatud intervjuus osalemisest. Erandiks oli keeld soovitada oma endisi klassikaaslasi, kuna see võiks soodustada vastuste kordumist, samas kui uurimistöö huvides oli kaasata inimesi erinevate kogemustega.

11 intervjuud oli piisav kvalitatiivses uuringus tulemuste saamiseks, uurimistöö eesmärkide täitmiseks ning uurimisküsimustele vastamiseks, kuna intervjuueeritavate poolt tõstatatud teemad, vastused ja kirjeldatud kogemused hakkasid korduma. Kuid 11 intervjuu põhjal ei saa teha järeldusi kogu Eesti venekeelse kogukonna kohta.

3.4 Andmete kogumine ja analüüs

Käesoleva uurimistöö intervjuud eelistati korraldada silmast silma kohapeal, kuna see aitas luua turvalise ja usaldusväärse keskkonna intervjuueeritava ja intervjuueerija vahel. Kohapeal korraldati 8 intervjuud ning 3 toimusid veebikeskkonnas haiguse või kaugel elukoha tõttu. Kõik intervjuud salvestati diktofoniga.

Enne intervjuud said kõik osalejad informeeritud nõusoleku lehe (Lisa 2), kus olid kirjeldatud intervjuueeritava õigused ning intervjuueerija kohustused. Nõusoleku leht allkirjastati mõlema poolt enne intervjuu algust. Lisaks oli seal kirjas uurimistöö teema ja eesmärk, mida autor täpsustas veel kord intervjuu alguses.

Kõik intervjuud olid anonüümsed. Igale osalejale anti isiklik number suvalistest numbritest ja tähtedest, mis kasutati andmete kogumiseks ja säilitamiseks ning käeoleva töö analüüsis.

Pärast intervjuusid transkribeeriti salvestused internetis olevate tasuta rakenduste kaudu. Pärast online-transkribeerimist kontrollis autor käsitsi kõigi salvestuste ja transkriptsioonide omavahelist korrektsust ja täpsust.

Andmete kogumisele järgnes analüüs, mis koosnes mitmest etapist. Esialgu loeti intervjuud küsimuste kaupa ning prooviti leida seoseid ning tehti märkmeid. Seejärel loeti intervjuud tervikuna ja pöörati tähelepanu üldistele kooskõladele ja kordutavatele mõtetele. Seejärel koostati kodeerimistabel (Lisa 3), mis põhines intervjuu- ja uurimisküsimustel ning korduvatel mõtetel ja teemadel. Töö 4. peatükis antakse tulemustest ülevaade, lähtudes intervjuus esile tõusnud teemade kaupa.

3.5 Uurimuse piirangud

Peab mõistma, et intervjueeritavad annavad subjektiivset teavet uurimistöö teemal, kuna kirjeldavad oma kogemust, mis põhineb nende väärtustel ja mälul. Kuid see subjektiivne teadmine on just see vajalik teave uurimistöö eesmärgi saavutamiseks, kuna aitab mõista indiviidi kogemust ja selle tajumist. Samas tuleb meeles pidada, et see uurimus ei anna täielikku pilti kõikidest kogemustest ega Venemaa mõjutegevuse strateegiate tulemusest. On ka noori, kes toetavad Putini poliitikat ja kelle peal rakendatud strateegiad olid edukad ning kes ei mõista, et nad on Venemaa natsionalistliku poliitika sihtrühm. Kuid need noored ei kuulu käesoleva uurimuse sihtrühma.

Peab ka välja tuua, et käesoleva töö põhiteemaks on lapsepõlve mälestused erinevatest kogemustest. Intervjuu ajal selgus, et inimesed ei mäleta täpselt organisatsioonide nimesid, kelle poolt mõni üritus, konkurss või reis oli korraldatud. Kuid samas nad mäletavad rahastusega seotud küsimusi, kuna lapse jaoks ei ole oluline, kes rahastab, vaid kas tuleb vanematelt raha küsida või on tegevus tasuta. Seega võib käesolev uurimistöö tunduda subjektiivne konkreetsete Venemaa natsionalismil põhinevate strateegiate ja mõjutegevuste rakendamise käsitlemisel Eestis, kuna puuduvad organisatsioonide nimed. Kuid see ei ole oluline uurimistöö eesmärkide saavutamiseks, kuna eesmärk on analüüsida inimeste kogemuste tajumist ja mõjutamine nende integratsioonile, mis täielikult põhineb isiklikel tunnetel.

Veel üheks nõrkuseks käesolevas uurimistöös võib olla tõlge. Intervjuud viidi läbi vene keeles, kuid analüüs rakendati eesti keeles. Tsitaatide tõlkimisel võib emotsionaalne värving ja mõnede sõnade esialgne tähendus venekeelest kaduma minna. Tõlkimisprotsessis pidas autor seda silmas ning püüdis neid riskid minimaliseerida ja säilitada inimeste mõtete täpsust.

4 TULEMUSED

Käesolevas peatükis tuuakse välja tulemused, mis saadi intervjuude analüüsi tulemusena. Üldised tulemused on esitatud kodeerimistabelis (Lisa 3). Kodeerimise käigus selgitati välja 3 põhiklastrit ning nende sees veel mitu alaklastrit. Igale neist on selles peatükis eraldatud alapeatükk. Kodeerimistabeli esimeses osas on välja toodud erinevad mõjutegevused. Mõjutegevused, mida autor pidas osaks Venemaa välispoliitikast, on märgistatud punase värviga ning neile on pööratud rohkem tähelepanu allpool ja arutelukäigus peatükis.

4.1 Meedia ja filmid

Selles alapeatükis käsitletakse meedia ja filmide tarbimist lapsepõlves. Intervjuus küsiti, milliseid telekanaleid ja filme noored tarbisid lapsepõlves koos perega. Eriti huvitas Venemaa poolt toodetud meedia. See on oluline, kuna meedia on alati olnud Venemaa välispoliitiline relv narratiivide levitamiseks. Eriti aktuaalne oli see uurimistöö sihtrühma lapsepõlves, kuna kuni 2015. aastani ei olnud ETV+ ning venekeelsel elanikkonnal puudus alternatiivne allikas informatsiooni saamiseks.

4.1.1 Televisiooni tarbimine lapsepõlves

Igas intervjuus esitati küsimus televisiooni tarbimise kohta lapsepõlves. Rõhk oli asetatud just Venemaa telekanalitele ja sõnumitele, mis sealt võisid levida. Kodeerimistabelis anti respondentidele kategooriad nullist üheni, mis tähendas vastavalt Venemaa kanalite puudumist või olemasolu.

Nii vastasid 3 respondenti, et nad ei vaadanud perega Venemaa televisiooni. Kuid huvitav on täpsustada, et kõik need kolm respondenti märkisid, et isegi kui nad ei vaadanud Venemaa televisiooni, vaatasid nad igal aastal perega Vene Föderatsiooni presidendi uusaastakõnet.

Tüüpiliseks vastuseks sellest kategooriast on QF7 vastus: *„Meil ei olnud kunagi Venemaa kanaleid kodus. Me vaatasime erinevaid Euroopa kalaleid vene dubleerimisega, näiteks „Eurosport“. Me vaatasime Putini uusaastakõnet. See oli võib-olla ainus Venemaa poolt toodetud sisu, mida ma mäletan.“*

Teised 8 respondenti vastasid, et nad vaatasid Venemaa telekanaleid ning nimetasid erinevaid kanaleid alates „Pervõi Baltiiski Kanalist“ (Первый Балтийский канал) kuni erinevate meelelahutuslike kanaliteni. Samas märkisid kõik, et selle kõrval vaatasid nad ka Lääne kanaleid. Eesti kanaleid respondendid ei maininud või märkisid vaid episoodilist vaatamist. Lisaks eristati kodeerimise käigus kaks kategooriat nullist üheni, mis viitasid respondentide

tähelepanule Venemaa sõnumitele. Üks tähendas, et noored mäletasid Venemaa telekanalilt levivat kultuurilist, poliitilist või väärtuspõhist sõnumit. Need koondati ühte kategooriasse, kuna nimetatud teemad on käsitletavad pehme jõu kesksete teemadena. Null tähendas omakorda, et mingit erilist sõnumit ei märganud või tajuti seda pigem hariva või humoorikana, millel ei olnud uurimistulemuste seisukohalt olulist tähendust.

Kokku vastasid 4 respondenti, et nad olid märganud politiseeritud sõnumeid Venemaa kanalitest. Nad selgitasid seda järgmiselt:

9TM: *„Seal oli tsentraliseerimine Moskva suunas – Moskva on lahe linn. [...] Kui ma üksikasjade peale mõtlen, siis saade „Abiellume“ (Давай поженимся) tundub mulle olevat seotud nende sisepoliitikaga. Selleks et, ma ei tea, mulle tundub, väärtuste levitamiseks. Et peaks abielluma – traditsioonilised väärtused jne.“*

A3K: *„Ma suhtusin juba lapsepõlves kuidagi negatiivselt Venemaa meediasse, kuna nad edastasid katseid näidata inimeste elu parandamist, mis tähendas, et uudistes räägiti pidevalt sellest, kui vaeselt see küla elab. Mind ajas lihtsalt marru, et jah, inimesed elavad vaeselt, aga miks midagi ei muutu? Seega kogesin dissonantsi.“*

T5L: *„Venemaa investeringutest näidati palju. Et vaadake, meie leiutasime selle, me leiutasime tolle, nüüd saavad Venemaa arstid seda teha, me oleme avanud hämmastavaid koole. Mäletan, mulle see väga meeldis.“*

W9D: *“Mingil põhjusel näitasid nad alati uudiseid Lääne-Euroopa riikidest, kuidas seal pidevalt proteste peetakse ja kui ohtlik see on. Ja mul oli isegi selline mõtteviis, et hiljem sain aru, et ma ei taha sinna tegelikult reisida, sest seal oleksid kindlasti kaklused, protestid ja terrorirünnakud.”*

9TM näide viitab meelelahutuslikule saatele, mille kaudu levitati traditsioonilisi väärtusi, mis võisid jääda märkamatuks. Seda võib pidada pehmeks jõuks. Lisaks viitavad 9TM, T5L, A3K ja W9D vastused Venemaa, eriti Moskva, glorifitseerimisele ning teiste riikide ja regioonide vaesusele, mis omakorda viitab Wilsoni neljandale propaganda tüübile, mille eesmärk on levitada alternatiivse idealiseeritud reaalsuse ideed. Seega võib näha, et Venemaa on televisiooni kaudu levitanud erinevaid sõnumeid Eesti venekeelse elanikkonna seas ning see võis äratada neis erinevaid emotsioone ja isegi hoiakuid.

4.1.2 Filmide tarbimine perekonnas

Filmid võivad olla pehme jõu meetodid, mille kaudu levitatakse kultuuri, väärtusi ja kujundatakse ühist ajaloolist mälu. Eriti Venemaa filmidest rääkides võib eraldi kategooriana eristada sõjafilme, mis võivad mõjutada inimeste ajaloolist mälu. Seetõttu esitati ka küsimus filmide tarbimise kohta peres.

Kodeerimise käigus anti respondentidele kategooriad nullist üheni, kus vastus tähendas vastavalt Venemaa filmide mittetarbimist või tarbimist. Selgus, et 6 respondenti olid lapsepõlves pidevalt vaadanud Venemaal toodetud filme koos perega. Kõik neist ei tuvastanud filmides mingit konkreetset sõnumit ega poliitilist mõju, kuna vaadati ainult komöödiaid. Teised 7 respondenti vastasid, et nad olid suuremas osas vaadanud Lääne filme, mis olid tõlgitud vene keelde.

Selgus, et Venemaa välispoliitiline pehme jõud filmide valdkonnas ei avaldunud valimisse sattunud isikute lapsepõlves ning see ei äratanud neis mingeid erilisi emotsioone.

4.2 Mõjutegevused

Selles alapeatükis käsitletakse noorte kogemusi Venemaa erinevates mõjutegevustes osalemisel. Paljud küsimused teemaplokis olid seotud koolide tegevusega. Seda võib seletada sellega, et Venemaa organisatsioonid tegid tihti erinevaid koostööprojekte koolidega ning selle kaudu oli noortel rohkem võimalusi olla Venemaa välispoliitika sihtrühmaks. Lisaks on koolitegevuste kaudu lihtsam meelde tuletada, millistes tegevustes noor inimene osales. Kuid loomulikult läks intervjuu ka koolikogemusest väljapoole ning intervjuu käigus käsitleti ka huviringide tegevust ja erinevaid teisi mõjuallikaid. Kodeerimise käigus selgitati välja 5 klastrit, mis on esitatud allpool.

4.2.1 Venemaa õpikute kasutamine haridus- ja huvitegevustes

Nagu selgus teooriaosast, on õpikud osa Venemaa pehme jõu strateegiast. Nende kaudu levitatakse narratiive ja maailmavaateid. Eriti olulised on ajalooõpikud, kuna need on osa mälu poliitikast. Kuid teoorias võivad isegi vene keele õpikud olla kasutatud sama eesmärgiga, näiteks ülesannetes esitatud tekstide kaudu.

Intervjuu ajal esitati küsimus Venemaal avaldatud õpikute kasutamise kohta. Kodeerimisel anti kategooriad nullist üheni, mis viitasid vastavalt õpikute mittekasutamisele või kasutamisele. Selgus, et kõik respondendid on koolis kasutanud Venemaa õpikuid, kuid ainete valik oli erinev. Matemaatikaõpikuid kasutas 6 respondenti, vene keele õpikuid 8 respondenti ning kirjanduse õpikuid 7 respondenti. Kõik respondendid ütlesid, et nad ei

mäleta õpikutest mingit erilist sõnumit ning neid kasutati seetõttu, et õpetajad arvasid, et õppekava ja ülesanded on seal tugevamad ja keerulisemad kui Eesti õpikutes. Kuid tuleb arvestada sellega, et narratiivide tajumisele ei saa inimesed alati anda objektiivset hinnangut; ka siin andsid respondendid edasi oma subjektiivse taju Venemaa narratiividest. Käesoleva uurimistöö raames pidi vastuste objektiivsust toetama valim, kuhu kuulusid noored, kes seisavad Venemaa poliitika vastu, kuid ka siin tuleb meeles pidada vastuste subjektiivsust ning seda, et need ei kajasta kogu põlvkonna kogemusi.

Tüüpiliseks näiteks olukorra kirjeldamisel võib tuua QF7 vastuse: „*Matimaatika õpikud olid alati Venemaast tellitud, kuna need on keerulisemad*“.

Samuti võib tuua 4CH vastuse: „*Ma arvan, et meil olid nii kirjandusõpik kui ka vene keele õpik ja ma olen üsna kindel, et need olid Venemaalt. Esimesele lehele oli alati kirjutatud „Moskva“. [...] Ma pole sõnumis kindel, sest seal polnud mingit tugevat propagandat ega midagi sellist. Ma arvan, et ma ei saanud sellest ka aru, arvestades minu vanust. [...] Ma arvan, et see oli loogiline tellida Venemaalt, sest kui me õpime vene kirjandust ja keelt, on parem seda õppida algallikast.*“

Ühe respondenti kogemusest selgus ka ajalooõpiku kasutamine. KX6 kirjeldab seda kogemust järgmiste sõnadega: „*Mõne aine, näiteks kirjanduse, vene keele ja ajaloo puhul andsid õpetajad meile kooli raamatukogust erinevad õpikud. Need ei olnud need, mida kõik pidid õppima, sest nad uskusid, et see pole õige õppekava.*“

Küsimusele, kas respondent märkas vene ja eesti ajalooliste materjalide vahel mingeid narratiivseid erinevusi, vastas ta: „*Ma arvan, et nendes olid lihtsalt erinevad teemad. Näiteks eesti õpikutes pidime käsitlema teatud osi, mis olid seotud Eesti riigi tekkimisega. Õpetaja lihtsalt jättis need vahele ja ütles: „Miks te seda teadma peate? Õpime hoopis Kutuzovi lahingut“ või midagi sellist. Aga seal polnud mingeid ülivene-meelseid narratiive.*“

Paljude intervjueeritavate kogemusest selgus, et tegemist oli õpetajate isiklike valikutega. Kõik respondendid aga nõustusid selle valikuga, kuna see täiendas nende teadmisi ja toetas õppimist. Ei ole ühtegi respondenti, kes ütleks, et ta on märganud Venemaa narratiive õpikutes.

4.2.2 9. mai ja 23. veebruari tähistamise praktikad

See alapeatükk käsitleb, kuidas respondentide koolides tähistati 9. maid ja 23. veebruari. Venemaal on nende päevade tähistamine muutunud pehme jõu strateegiaks, kus neid kasutatakse narratiivide ja natsionalistliku meeleolu levitamiseks. Käesoleva uurimistöö

raames oli oluline küsida, kuidas noored neid kahte päeva tähistasid, kuna nendega seotud mälupoliitilised strateegiad võisid neid mõjutada.

Selleks anti kodeerimisel mõlema tähtpäeva kohta kategooriad nullist kaheni. Null tähendas, et vastavat päeva ei tähistatud koolis üldse. Üks tähendas 9. mai puhul, et seda ei tähistatud aktuse või muude üritustega, kuid sel päeval tõstatati rohkem Suure Isamaasõja teemat ning võisid toimuda temaatilised tunnid. Üks 23. veebruari puhul tähendas, et seda tähistati meeste päevana. Kategooria kaks omakorda tähendas, et olid korraldatud temaatilised üritused.

Intervjuude käigus selgus, et 9. mai osas jagunesid respondentide vastused kolme enam-vähem võrdsesse rühma. Kolmel juhul ei tähistatud 9. maid üldse. Neljal juhul tõstatati Suure Isamaasõja teema. Respondendid rääkisid, et tundides meenutati sõjaõudusi ja jagati sugulaste lugusid sõja-aastatest (A3K); kirjanduse ja ajaloo tundides räägiti Eesti vabastamisest ning käsitleti Suure Isamaasõja sündmusi (B8R, W9D); õpetajad kandsid Georgi linti (B8R); õpetajad rääkisid õpilastele, et tuleks minna pronkssõduri juurde lilli panema (4CH).

Neli respondenti vastasid, et nende kogemuste järgi korraldati koolis 9. maiga seotud üritusi. Kahel juhul (QF7 ja JH2) oli korraldatud külalisloeng, mida pidas naine, kes elas üle Leningradi blokaadi ja rääkis sõja õudustest. Mõlemal juhul kutsus ta ajalooõpetaja ning respondendid ei näinud selles mingit Venemaa narratiivset sõnumit, vaid rõhk oli sõja õuduste mäletamisel.

Kahel juhul korraldati 9. mail terve rida erinevaid üritusi. Respondent M0S ütleb järgmist: *„Võidupühal oli aula ees fuajees orkester. Me rääkisime sõjast, miks see oli nii oluline kuupäev, et see oli Suur Isamaasõda. Seal olid klassijuhatajad, kes kogusid igal aastal oma klassi kokku, et minna monumendi juurde ja panna lilli. [...] Aulas oli loeng, võib-olla ka näidend. Tavaliselt olid temaatilised tunnid, mis olid seotud just sõjaga.“*

Respondent KX6 kirjeldab oma kogemust nii: *„9. mai oli nii-öelda langenud kaasmaalaste mälestuspäev. Meil oli see kohustuslik püha. Koolis pidime kandma Georgi linti. Kui sa kohale ei ilmunud sellega, andsid õpetajad sulle ühe. Sel päeval meil tunde ei olnud, sest me kõik kogunesime ja käisime erinevatel kalmistutel ja kohtades, kus olid monumendid. Sel päeval vaatasime sõjafilme, laulsime muusikatunnis sõjalaule ja ajalootunnis kuulasime materjali Teisest maailmasõjast. Tol ajal nimetati seda Suureks Isamaasõjaks.“*

Samas kirjeldavad mõlemad vastajad selle kogumese eesmärki ja sõnumit samamoodi nagu 1. kategooria vastajatd: „*Miks on sõda halb. See, et me täna elus oleme, on tänu meie esivanematele. See oligi sõnum.*“ (M0S); „*Austada langenud sõdurite mälestust.*“ (KX6).

Rääkides 23. veebruarist, siis viiel juhul ei tähistatud seda üldse ning neljal juhul tähistati seda meeste päevana. Kahel juhul aga tähistati seda Isamaa kaitsja päevana. KX6 ütleb, et korraldati samasugused temaatilised tunnid nagu 9. mail. W9D kirjeldab, et koolis korraldati väike aktus, kus räägiti, et tuleb õnnitleda vanavanemaid.

4.2.3 Organiseeritud reisirid Venemaale

Selles alapeatükis räägitakse korraldatud reisidest. Tähelepanu pööratakse partnerlussuhetele koolide ja Venemaa organisatsioonide vahel, et uurida, millisel kujul võisid seal esineda Venemaa pehme jõu mõjutegevused ning kas küsitletud noored on neid kogunud. Selleks anti kodeerimisel kolm kategooriat nullist kaheni. Null tähendas, et respondent ei ole kooliga Venemaale reisinud, ning sellise vastuse andsid 4 inimest. Üks tähendas, et noor on reisinud Venemaale koos kooliga, kuid reisi eesmärk oli külastada muuseume ja teisi kultuurilisi kohti ning nad maksid kogu reisi eest ise ning neil ei olnud mingeid partnerlussuhteid. Sellise vastuse andis 4 respondenti. Kategooria kaks tähendas, et vastaja on reisinud Venemaale mingi partnerlusprojekti raames, ning sellise vastuse andsid 3 inimest.

Respondent QF7 rääkis, et neil oli korraldatud õpilasvahetusprojekt koos Pihkva kooliga. Selle raames reisis nende klass täiesti tasuta Pihkvasse, kus neile korraldati koolikülastus ja linnaekskursioonid. Respondent ei mäleta selle juures mingit poliitilist sõnumit ning ajaloolisi teemasid käsitleti samamoodi nagu tema Eesti koolis, mis võib viidata sellele, et ka tema koolis oli tegu Vene mälužiiimiga.

Respondent 4CH jutustas oma kogemusest, kuidas ta võitis kooli ettelugemiskonkursi ning auhinnaks reisis tasuta Pihkvasse koos teiste võitjatega, et külastada Puškini eluga seotud kohti. Selles konkursis osales ainult nende kool ning ta eeldab, et tegemist oli mingi koostööprojektiga Venemaa organisatsiooniga ning rahastus tuli samuti sealt, kuna neile korraldati seal terviklik kultuuriprogramm kohalike giididega. Kuid vastaja ei mäleta, millise organisatsiooniga oli tegemist. Ekskursiooni raames pidid nad asetama lilli ühe monumendi juurde. Sõnumist rääkides ütleb ta: „*Näidata, kuidas elati tol ajal ja millist rolli omas Puškin ning tema kuju olulisust tänapäeval.*“

Respondendi M0S koolis oli tema sõnul „Puškini kultus“, mis väljendus temaatilistes reisis, mis olid traditsiooniks iga klassi jaoks. Nii korraldati 8. klassis reis Pihkvasse

Puškini eluga seotud kohtadesse. 10. klassis toimus reis Peterburi gümnaasiumi rebasepidustuste raames, mille käigus külastati Puškini Lütseumi. Lisaks korraldati 12. klassis seoses kooli lõpetamisega reis Peterburi „Punaste purjede“ festivalile. Kõigi nende reiside puhul pidid õpilased ise kõik kulud katma. Viisad vormistati kutsete alusel mingi Venemaa organisatsiooni poolt ning seetõttu olid need oluliselt odavamad kui tavalised turismiviisad. Samuti tuleb tähelepanu pöörata sellele, et see „Puškini kultus“ ei piirdunud ainult reisidega. Respondendi sõnul oli nende koolis Puškini muuseum ning kord õppeaastas korraldati Puškini temaatiline nädal, mille jooksul toimusid erinevad temaatilised üritused ja tunnid. Seda „kultust“ põhjendab respondent partnerlusega Puškini Instituudiga. Ta ütleb, et nende kooli ja Puškini instituudi vahel olid suhted ning selle kaudu oli lihtsam Venemaa ülikoolidesse sisse saada, ning tal on klassikaaslasi, kes seda võimalust kasutasid.

Kõiki kolme juhtumit võib pidada Venemaa välispoliitilise pehme jõu alla kuuluvaks. Esimesel ja teisel juhul on kirjeldatud Venemaa rahastamist kultuuriprogrammidele, eesmärgiga luua sidemeid Eestis elavate kaasmaalaste noortega. Kolmandal juhul on kirjeldatud püsivat partnerlust Puškini Instituudiga, mis sai samuti rahastust Venemaa poolt ning andis noortele võimaluse kolida Venemaale.

4.2.4 Osalemine Venemaa poolt korraldatud konkurssidel

Selles alapeatükis väljatoodud konkurssides osalemine oli korraldatud koolide poolt, kuid konkursid ise olid korraldatud ja rahastatud Venemaa organisatsioonide poolt. Vastustele anti kategooriad nullist üheni, mis tähendasid vastavalt konkurssides osalemise kogemuse puudumist või olemasolu. Selgus, et 5 respondenti andsid positiivse vastuse.

Respondendid QF7 ja M0S on osalenud kooliga konkursil „Totaalne etteütlus“ (Тотальный диктант), mis on Venemaa poolt korraldatud etteütlus ning mida peeti ülemaailmselt, sealhulgas Tallinnas, igal aastal.

Respondendid 4CH ja KX6 on osalenud ettelugemiskonkursil. 4CH konkursi kohta oli kirjeldus juba ülalpool toodud. KX6 rääkis, et konkurss korraldati koolis, kuid hindamiskomisjon oli Venemaalt: *„Esitasime valitud luuletuse komisjonile ja nemad andsid heakskiidu või mitte. Ja kõik see toimus Eestis. Seega me ei läinud Venemaale. Aga žürii oli Venemaalt.“*

Respondendid G1V ja KX6 on osalenud konkursis „Vene Kaisukaru“ (Русский медвежонок), mis on Venemaa poolt korraldatud vene keele konkurss testide formaadis.

Respondent M0S rääkis, kuidas tema kool osales Venemaal toimuval ilukonkursil „Nevskie Berega“ (Невские берега), kuna koolis oli valikaine juuksurioskuste kohta ning selle raames sõideti Peterburi konkursile. Intervjueerija ei ole kindel rahastuse osas, kuid see oli kindlasti sponsoreeritud kas kooli või mõne muu organisatsiooni poolt, kuna osalejad ei maksnud reisi eest.

Respondent KX6 rääkis oma kogemusest osalemisel Puškini ballil, mis toimus igal aastal erinevate koolide vahel. Koolist valiti 2–3 paari, kes pidid osalema nn Puškini ballil. Selle raames korraldati mälumäng ning iga paar esitas oma ettevalmistatud balliteemalise etteaste, näiteks tantsu või luuletuse ettelugemise. Lisaks kohtusid osalejad enne balli ja pidid tantsusid harjutama. KX6 ütleb: *„Mulle tundub, et see oli korraldatud Venemaa poolt, koostöös Venemaa ja Narva koolide vahel. [...] Nad said rahastust Venemaa poolt, kuna meile anti kostüümid. Ma ei ostanud kunagi endale kleiti ise. Ruum ballideks oli ka üüritud. [...] Ma olen 100% kindel, et rahastus oli olemas.“*

Kõik respondendid ütlesid, et ülaltoodud üritused olid suunatud teadmiste laiendamisele ja enesearengule. Ei ole ühtegi respondenti, kes mainiks mingit erilist sõnumit, mis sealt levis, kuid kõik rõhutasid nende hariduslikku funktsiooni.

4.2.5 Osalemine Venemaaga seotud projektides, üritustes, võistlustes ja laagrites

Käesolevas alapeatükis käsitletakse mõjutegevusi, mis toimusid intervjueeritavate koolides ja huviringides. Siin esineb väga erinevaid mõjutegevusi, mis paljudel juhtudel ei ole omavahel sarnased, kuid mitmete puhul võib näha Venemaa välispoliitilist mõju erineval määral. Kodeerimisel kasutati kategooriaid nullist kaheni, kus null tähendas kogemuse puudumist, üks kogemuse olemasolu, kuid ilma nähtava Venemaa välispoliitilise mõjutegevuseta, ning kategooria kaks näitas mõjutegevuste olemust.

Üks vastaja paigutati kategooria üks alla. W9D on käinud mitu korda Venemaal spordi- ja vokaalvõistlustel. Kõigi kulude eest pidid nad ise maksma ning lisaks oli neil väike kultuuriline programm, kuid see oli treeneri initsiatiiv.

Teise kategooria alla paigutati viis intervjueeritavat. Järgnevalt vaadeldakse nende kirjeldatud kogemusi ühekaupa.

Respondent 9TM on mitu korda käinud Venemaal huviringiga „Pere lugemine“ (Семейное чтение). Igal aastal detsembris oli neil traditsiooniline reis Peterburi, kus toimus kultuuriline programm. Viisa vormistati alati kirjandusmuuseumi kutse alusel, kuid reisi eest pidid

osalejad ise maksuma. Lisaks korraldati sama huviringi raames üks kord ka reis 9. mail Peterburi. Programmi raames vaatasid osalejad paraadi ja Surematu Polgu (Бессмертный полк) üritust. Neid kahte sündmust võib pidada Venemaa siseriiklikuks pehme jõu ilminguks, mis põhineb natsionalismil. Korraldatud välismaalaste külastusreise võib pidada välispoliitilisteks mõjutegevusteks.

Respondendile A3K pakuti kooli raames tasuta veebikursusi Peterburi Riiklikus Ülikoolis. See toimus partnerlussuhte raames kooli ja ülikooli vahel eesmärgiga lihtsustada tulevikus Peterburi ülikooli sisseastumist. A3K valis läbimiseks ühiskonnaõpetuse, geograafia ja vene keele kursused. Tema sõnul: „*Seal ei kiidetud Venemaad ega halvustatud ühtegi riiki. Ja ma arvan, et see on loogiline, sest Peterburi Riiklik Ülikool on ikkagi väga hea ülikool ja enne Ukraina sõda oli seal akadeemiliseks tegevuseks vähemalt mingil määral vabadust ning ma ei usu, et professorid olid tugeva surve all.*“ See näitab, et respondent ei tajunud poliitilist sõnumit. Samas võib seda projekti pidada pehme jõu osaks, kuna selle eesmärk oli Eesti õpilaste edasine vastuvõtt Venemaa ülikoolidesse ning see oli rahastatud Venemaa poolt.

Respondent 4CH rääkis, et umbes aastatel 2017–2018 osales nende kool õpilasvahetusprojektis, milles osalesid koolid Venemaalt, Valgevenemaalt ja Ukrainast ning tema kool Eestist. Tema klassikaaslased reisisid nendesse riikidesse projekti raames, kuid intervjueeritav ise ei reisinud, vaid osales Eestis ajakava koostamises ja läbiviimises teistele õpilastele. Programm oli kultuuriline ja hariduslik, kuid respondent ei mäleta, kelle poolt see oli rahastatud.

Respondendil T5L on kaks kogemust. Esiteks on ta käinud teatristuudios, mille raames reisis ta neli korda Venemaale, kuna stuudio olid partnerlussuhted Maria teatriga (Мариинский театр). Seal vaadati etendusi ning esineti ka ise. Ühel korral tehti koos Maria teatri lastega lavastus natside koonduslaagrist. Kõik reisisid olid suures osas rahastatud Maria teatri poolt ning intervjueeritav ütles, et nad pidid ise maksuma väga väikese summa. Teiseks on T5L käinud tantsustuudios, mille raames reisiti mitu korda Venemaale konkurssidele ja koolitustele. Tema sõnul maksid nad ise väga vähe ning põhikulud kattis mingisugune sponsorlus.

Sarnane kogemus oli respondendil KX6. Ta kirjeldas oma kogemust tantsustuudios, millega nad reisisid mitu korda Pihkvasse, kuna seal asus tantsukool, millega neil olid partnerlussuhted. Nad käisid seal regulaarselt umbes kaks korda aastas võistlustel ja koolitustel. KX6 ütles: „*Ma arvan, et see oli rahastatud Venemaa poolt. Ma ei mäleta, et me*

ise oleksime selle eest palju maksnud.“ Lisaks märkis ta, et nende treener pakkus neile tasuta reisi Artekki (Артеки). See lastelaager asub Krimmis ning laagris viibimine on rahastatud Venemaa riigi poolt; tavaliselt saavad tasuta reisi olümpiaadide ja teiste konkursside võitjad Venemaal. Antud juhul pakkus tasuta reisi Eesti tantsuorganisatsioon, mis viitab otsestele Venemaa pehme jõu mõjutegevustele.

Lisaks vastasid kolm respondenti, et nad olid perega osalenud 9. mail monumendi juurde lilled asetamisel, ning kaks mainisid lisaks osalemist vene kirjanduse temaatilistel üritustel. Lilled asetamine oli nende sõnul perekonna initsiatiiv, eesmärgiga austada esivanemate mälestust, ning sellega ei kaasnenud Venemaa otseseid mõjutegevusi. Samuti ei olnud kirjandusega seotud üritustel näha Venemaa poolt korraldatud pehme poliitika ilminguid.

4.3 Integratsioon ja enesemääramine

Käesolevas peatükis käsitletakse intervjueeritavate integratsiooni tajumist Eesti ühiskonnas, mis on selle uurimistöo peamine teema. Siin keskendutakse inimeste isiklikule kogemusele. Intervjuu eesmärk oli välja selgitada, kuidas inimesed hindavad oma integratsiooni ning mis on seda protsessi mõjutanud. Oluline rõhk on asetatud Venemaa välispoliitilistele strateegiatele, mida on käesolevas töös põhjalikult uuritud.

4.3.1 Osalemine Eesti ühiskondlikus elus

Üks küsimustest, mis käsitleb inimeste integratsiooni, on nende osalemine Eesti ühiskonnas. Siin oli oluline inimeste isiklik hinnang ning see, millised kriteeriumid nende arvates seda määravad, kuna selle kaudu saab aru, kui integreerituna nad ennast tajuvad. Selleks loodi kodeerimisel kaks koodi.

Esimene kood käsitleb inimeste hinnangut enda osalemisele kategooriates nullist kaheni. Null tähendab, et üldse ei osaleta; üks tähendab osalist osalust; ning kaks tähendab aktiivset osalust. Tulemusena paigutati null-kategooria alla kaks inimest, ühe kategooria alla viis inimest ning kategooria kaks alla neli inimest.

Tüüpilise vastuse null-kategoorias annab A3K: „*Minu osalemist ei saa mingil moel hinnata, sest seda pole olemas.*“

Tüüpiline vastus kategoorias üks annab KX6, rääkides oma proua osalusest: „*Ma ütleks 60% vene, mingi 30% eesti ja 10% rahvusvaheline. [...] Seega osalus on olemas, kuid see ei ole minu elus kesksel kohal.*“

Kolmanda kategooria puhul on keerulisem tuua välja tüüpilist lühivastust, kuna kõigil juhtudel oli tegemist pika integratsiooniprotsessi kirjeldusega, alustades sellest, kui väike osalus oli lapsepõlves, ja kirjeldades, kuidas see aastatega suurenes. Kokkuvõtvalt võib tuua B8R tsitaadi: „*Praegu tunnen end lihtsalt palju enesekindlamalt, aga see võttis aega, mul oli vaja end sellesse ühiskonda sisse elada.*“

Võib näha, et nende inimeste osakaal, kelle osalus ei ole aktiivne, on suurem kui nende inimeste osakaal, kes hindavad oma osalust aktiivsena. Kõik respondendid, kes paigutati kategooria kaks alla, kirjeldasid pikka protsessi ning ei olnud ühtegi respondenti, kes ütles, et ta on täielikult integreeritud ja väga aktiivne ühiskondlikus elus. See tähendab, et inimesed ei taju end täielikult integreerituna.

Teine kood, mis loodi ühiskonnas osalemise analüüsimiseks, näitab, milliste tegevuste põhjal inimesed oma osalust hindavad. Intervjuus ei antud neile ette vastuste raamistikke ning koodid kujunesid nende vabade vastuste põhjal. Selgus, et kõige populaarsemad kriteeriumid olid organisatsioonides osalemine ja eestlastega suhtlemine, mõlemad mainiti üheksas vastuses. Teisele kohale jäi eesti keele oskus, mida mainis kuus respondenti, ning sellele järgnes töökoht viie mainimisega. Osalemine valimistel ja kultuuri tundmine mainiti mõlemat kahel korral.

4.3.2 Enesemääramine

Intervjuus küsiti, kuidas respondendid end identifitseerivad. Küsimuses ei antud vastamiseks mingit raamistiku ning intervjuueeritavad määratlesid end ise.

Tulemused võib jagada viie kategooria kaupa. Üks vastaja ütles, et identifitseerib end eestlasena, kuna tal on Eesti juured perekonnas. Samuti üks vastaja määratles end venelasena.

Kaks respondenti identifitseerivad end eesti venelastena ning kolm respondenti ütlevad enda kohta venekeelne eestlane. Need kaks vastust paigutati uurimistöös kahte erinevasse kategooriasse, kuna täpne sõnastus võib mängida olulist rolli enesemääratlemisel.

Veel kaks vastust kuulusid nn kolmanda identiteedi alla, mis viitab Euroopa identiteedile. G1V sõnastab seda järgmiste sõnadega: „*Ma pole end kunagi pidanud ei venelaseks ega eestlaseks. Tead, ma olen kuskil vahepeal – eurooplane, midagi neutraalsemat.*“

Lisaks paigutati kaks vastust „teiste“ kategooria alla, kuna need olid aserbaidžaanlane ja nogai.

4.3.3 Enesemääramist ja integratsiooni mõjutanud tegurid

Käesolev alapeatükk on uurimistöö raames kõige olulisem, kuna see aitab vastata uurimisküsimustele ja täita töö eesmärki. Viimane küsimus intervjuus oli kokkuvõttev ning hõlmas kogu intervjuu arutelu. Selleks oli küsimus: „Millised konkreetsed kogemused, sündmused ja eelnevalt mainitud mõjutegevused on mõjutanud Teie enesemääramist ja integratsiooni Eesti ühiskonda kõige enam?“, mis pidi selgitama, kas kogu arutletud kogemus on vastajaid mõjutanud või on olnud ka teisi mõjutegureid.

Kodeerimisel loodi esialgu üldise mõju kategooria, mille väärtused olid nullist üheni. Null tähendas mõju puudumist enesemääramisele ning üks mõju olemasolu. Kokkuvõttes vastasid 6 respondenti, et nende arvates on arutletud pehme jõu strateegiad mõjutanud nende integratsiooniprotsessi ja enesemääramist. Samas ütlesid 5 respondenti, et nad ei tunne sellel märkimisväärset mõju.

Tüüpiliseks vastuseks null-kategoorias on A3K vastus: „*Minu arvates, kõik need mõjutegevused, mida Venemaa tegi Eestis enne sõda, ei takistanud integratsiooni niivõrd kui Eesti siseolukord.*“

Tüüpiliseks vastuseks ühe-kategoorias on respondendi JH2 vastus: „*On selge, et sellel oli väga-väga tugev mõju. Sa rõhutad oma intervjuudes pidevalt Venemaad, aga me unustame, et me elame ju ikkagi Eestis. Ja räägiti Venemaast. Naljakas on see, et Eesti kohta polnud mingit meediat, ei räägitud sellest mitte kuskil. Me ei tea mitte midagi Eestist. [...] Kuidas keegi saaks üldse teada, et ta on eestlane, ilma igasuguse seoseta päris Eestiga.*“

Nende kahe näite põhjal võib näha, et mõlemad kategooriad viitavad oma vastustes Eesti siseriiklikele mõjudele, olenemata sellest, kuidas hinnatakse Venemaa välispoliitiliste pehme jõu meetodite mõju. Seda trendi näitavad ka kõik edasised näited, mida respondendid tõid vastates küsimusele, millised konkreetsed kogemused mõjutasid nende integratsiooni. Kodeerimise käigus selgitati välja 6 põhilist kategooriat, mille vastused esitasid respondendid ise intervjuu käigus ilma konkreetse vastuseraamistikuta. Vaatleme neid kategooriaid ühekaupa.

Viis respondenti rääkisid, et neid on mõjutanud televisioon ja filmid, mida nad on lapsepõlves vaadanud. Nad kirjeldasid, et eestlaste ja venekeelsete noorte vahel oli väga erinev filmide ja televisiooni tarbimise valik, mida nad tunnetavad integratsiooniprotsessis. Samas ei viita nad oma vastustes poliitilisele kontekstile, vaid rõhutavad, et see paneb neid tundma „teisena“.

Järgmisena tõid 7 respondenti välja, et integratsiooni probleemiks on Eesti ühiskonna hoiakud vene elanikkonna suhtes. Kõik selle kategooria vastused näitavad, et respondendid tunnevad, et Eesti ühiskond ei võta neid vastu. Neli intervjuueeritavat mainisid ka diskrimineerimist ja russofoobiat.

Kaheksa respondenti vastasid, et nad tunnetavad erinevat sotsiaal-kultuurilist tausta vene elanikkonna ja eestlaste vahel. Selle all pidasid respondendid silmas näiteks kirjandust, ajalookäsitlust, muusikat ja kultuuripärandit. Selle kategooria kokkuvõtva vastuse annab 9TM: *„Lihtsam on suhelda nendega, kes saavad sinust aru. Meil (venelaskonnal) on lihtsalt teised baasteadmised, teine „background“. Erinevad muinasjutud, filmid, teine keel, erinevad väärtused, ajalookäsitlus – kõik.“*

Sama palju vastuseid sai kategooria „Venelased Venemaal on teised“. Kaheksa respondenti ütlesid, et Venemaale reisides said nad aru, et seal elavad venelased on teistsugused võrreldes eesti-venelastega. Tüüpilise vastuse annab G1V: *„Reisides Venemaale, sa ei tunne ennast selle ühiskonna osana. Sa igal juhul, kui elad Eestis, ei tunne ennast enam 100% venelasena. Sa oled võõras omade seas ja oma võõraste seas.“* Samuti T5L vastus: *„Ma tulin Venemaale ja sain väga hästi aru, et ma ei ole venelane.“* Sellest kategooriast selgub, et pehme jõu strateegiad, partnerlussuhted ja tasuta reisirõõm mõjutasid noori vastupidiselt algsele eesmärgile: need ei loonud sidet Venemaa ühiskonnaga, vaid pigem mõjutasid enesemääramist Venemaast eemale.

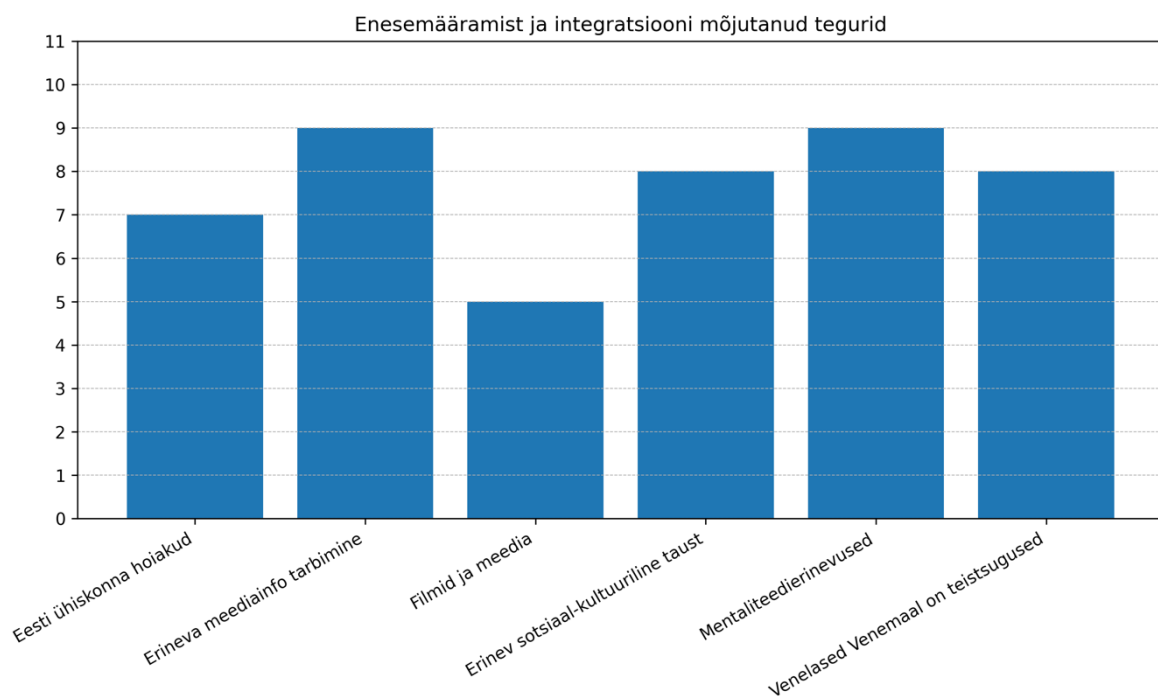
Üheksa respondenti kuulusid erineva meediainfo tarbimise kategooria alla. Nad kõik ütlesid, et nende enesemääramist ja integratsiooni mõjutas see, et nad on lapsepõlvest alates tarbinud erinevaid infoallikaid, analüüsinud neid kriitiliselt ja teinud oma järeldusi. Seda kategooriat võtab kokku G1V vastus: *„Mind häirib mustvalge narratiiv. [...] Kui sul on võimalus lugeda ja tarbida meediat erinevates keeltes, saad paremini tutvavaks konflikti erinevate pooltega, erinevate inimestega. Sul ei ole ainult narratiiv, mida sinu riik sulle jutustab, vaid sul on individuaalne arusaam olukorrast, mis põhineb sinu isiklikul kogemusel. [...] Selles mõttes on meil teatud eelis.“* Respondendid märkisid ka, et erinevate infoallikate tarbimine oli nende jaoks teadlikkuse hetk Venemaa mõjutegevustest, sealhulgas nii Eesti ja Lääne meedia kui ka Venemaa opositsiooniline meedia, nagu TV Rain, Meduza ja sõltumatud ajakirjanikud YouTube’is.

Samuti ütlesid 9 respondenti, et integratsiooni takistuseks on mentaliteedi erinevused eestlaste ja venelaste vahel, mis ilmnevad suhtlemises ja suhete loomises. See ei ole otseselt

seotud Venemaa välispoliitiliste strateegiatega, vaid sügavamate tunnetega. Kuna see kategooria esines 9-l respondendil 11-st, oli oluline see eraldi välja tuua.

Kokkuvõtet on võimalik näha tulpdiaagrammil, kus on esitatud kõik kategooriad (joonis 1). Võib järeldada, et respondentide kogemuse põhjal on Venemaa välispoliitilised mõjutegevused neid mõjutanud teatud määral, kuid need ei ole peamine mõjutegur. Mõjutegevused näitasid venekeelsetele noortele, et nad erinevad Venemaal elavatest venelastest, samas kui Eesti siseriiklik olukord näitas, et nad ei kuulu täielikult ka Eesti ühiskonda kultuurilis-sotsiaalse tausta, mentaliteedi ja ühiskondlike hoiakute tõttu.

Tuleb arvestada sellega, et analüüs näitas respondentidel teatud pimedust mõjutegevuste olemasolu ja nende mõju suhtes. Selline tulemus oli aga kvalitatiivse intervjuu meetodi raames ootuspärane, kuna see uurib inimeste kogemuste tajumist. Just see tulemus on oluline, kuna annab ülevaate inimeste tajudest ja nende isiklikust arvamusest neile avalduva mõju kohta. Samuti tuleb meeles pidada, et tulemus ei peegelda kogu põlvkonna mõjutegevuste tajumist ja mõjutatust, kuna käesoleva uurimistöo valim on piiratud.

Joonis 1. Enesemääramist ja integratsiooni mõjutanud tegurid

Allikas: Autori koostatud intervjuude tulemuste põhjal. Visualiseeritud ChatGPT abil.

5 ARUTELU

Käesolevas peatükis võrreldakse kirjanduses kirjeldatud teooriat uuringu tulemustega. Esile võetakse teooria ja taust, mis olid kirjeldatud uurimistö 1. ja 2. peatükis. Eesmärgiks on uurida, kas teorias kirjeldatud nähtused on tõepoolest jõudnud sihtrühmani ja millisel määral.

Esialgu vaadeldakse pehme jõu meetodite ja konkreetsete mõjutegevuste vastavust. Intervjuu tulemuste põhjal võib julgelt öelda, et pehme jõud on jõudnud oma sihtrühmani, kelleks olid määratletud noored. Kaheksa respondenti on kirjeldanud mõjutegevusi, mis olid kindlalt Venemaa poolt korraldatud. Paljudel juhtudel kirjeldasid respondendid isegi mitut sellist kogemust. Nagu kirjeldab Lebedeva oma käsitluses, keskendub pehme jõud pikaajalise dialoogi loomisele kultuuri-, haridus- ja teadusprogrammide kaudu (Лебедева 2017, 215–220). Kõik intervjuueeritavate kirjeldatud kogemused olid seotud nende valdkondadega ning respondendid on väitnud, et ei näinud neis mingit propagandat, mis kinnitab pehme jõu eesmärki kujundada atraktiivseid hoiakuid ja meelestatust, nagu kirjeldas ka Nye (Nye 2019, 7). Ta on samuti kirjutanud, et pehme jõu pikaajalistele tulemustele on suunatud stipendiumid, vahetusprogrammid, koolitused ja juurdepääs meediakanalitele (Nye 2019, 13). Respondendid on suuremas osas kirjeldanud just neid kogemusi, mis olid välja toodud 4. peatükis. Uurimistö piiranguks osutusid organisatsioonide nimetused, kelle poolt mõjutegevused olid korraldatud, kuna noored ei mäleta neid. Seetõttu ei saa teha järeldusi 2. peatükis välja toodud konkreetsete organisatsioonide töö kohta, välja arvatud Puškini Instituut, kuna üks respondent kirjeldas selle organisatsiooni ja oma kooli vahelist pikaajalist koostööd.

Meediast rääkides tõid mõned respondendid välja, et mäletavad lapsepõlvest Venemaa meediast erinevaid sõnumeid võrreldes Lääne meediaga, kuid nad ei toonud otseselt välja narratiive, mida kirjeldas Kudors. Mõned kirjeldasid, et Venemaa televisioonis püüti levitada ideed ideaalsest maailmast Venemaal võrreldes Läänega, mis haakub Wilsoni käsitlusega propagandast, mille eesmärk on levitada alternatiivse reaalsuse ideed, mis eksisteerib Venemaal (Wilson 2017). Teisest küljest võib kindlalt öelda, et televisioon lõi sideme Venemaaga, kuna isegi meelelahutusprogrammid erinesid neist, mida vaatasid eestlased, ning kujundasid venekeelsetele noortele teistsuguse sotsiaal-kultuurilise tausta.

Teiseks käsitletakse natsionalismil põhinevat poliitikat. Vogt kirjutas, et juhitud natsionalism on riigi poolt identiteedi loomine sümbolite ja ajaloo manipuleerimise kaudu (Vogt 2025,

246). Intervjuude käigus selgus, et respondentide kogemustes esines vähemalt Suure Isamaasõjaga seotud sümbolit, näiteks moraalsete teemade rõhutamist. Võib öelda, et tegemist oli ka mälupoliitikaga ning mõjutegevuste summa, näiteks sõjateemaliste ürituste kaudu, kujundas Bernhardi ja Kubiku kirjeldatud mälurežiimi. Lisaks mainiti intervjuudes sageli Puškinit ja temaga seotud üritusi, mida võib pidada sideme loomiseks kirjanduse ja sümbolite kaudu. Seda võib käsitleda kultuurilise natsionalismi strateegiana, mida kirjeldas March (March 2011, 192).

Rääkides kolmest natsionalismil põhineva poliitika punktist, mis pärinevad 2015. ja 2016. aasta resolutsioonidest ning annavad aimu Venemaa poliitika prioriteetidest Baltimaade kaasmaalaste suhtes, mida kirjeldas Berzina, võib öelda, et intervjuueeritavate kogemustes ei esinenud kõiki kolme punkti. Respondendid ei kirjeldanud kogemusi kaasmaalaste õiguste ja õigustatud huvide kaitsmisega. Teine ja kolmas punkt aga esinesid. Respondendid on kirjeldanud üritusi, mille eesmärgiks oli uhkuse tõstmine Venemaa Föderatsiooni ajaloo üle, näiteks 9. mail ja 23. veebruaril, kuid nad ise tõlgendasid neid pigem mälestusüritustena surnud esivanemate mälestuseks. See võib viidata perekondlikule isiklikule seosele ajalooliste sündmustega ning Venemaa natsionalistlike tunnete loomise piiratud mõjule. Kolmas punkt, kultuuri säilitamine, esines intervjuueeritavate kogemustes väga sageli ning sotsiaal-kultuuriline taust osutus oluliseks mõjuteguriks nende integratsioonis. Seda võib seostada Bernhardi ja Kubiku kirjeldatud kultuurilise mäluga.

Brüggemann ja Kasekamp kirjutasid, et taasiseseisvumise järel hakkas Eesti looma oma ühist minevikku ja „tõelist“ ajalugu, mille keskseks temaks sai kollektiivne ohverdus Nõukogude võimu all, mis omakorda jättis venekeelse vähemuse sellest riiki loovast mälukogukonnast välja. Seda kinnitavad ka intervjuude tulemused, kus respondendid tõid esile, et peamiseks integratsiooniprotsessi mõjuteguriks on Eesti ühiskonna hoiakud nende suhtes ning erinev sotsiaal-kultuuriline taust, mis hõlmab ka erinevat ajalookäsitlust.

Identiteedi kujunemisest rääkides kinnitasid intervjuud, et enesemääramine on rahvusvähemuste jaoks väga keeruline protsess, nagu kirjeldasid Erentaite, Lannegrand-Willems, Negru-Subtirica, Vosylis, Sondaite ja Raižiene. Kõik respondendid kirjeldasid seda protsessi keerulise, intensiivse ja muutuvana. Autorid kirjeldasid ka kolmanda identiteedi kujunemist, mis on segu rahvuslikust ja elukohariigi identiteedist ning kultuuriliste ja isiklike ressursside summast (Erentaite, Lannegrand-Willems, Negru-Subtirica, Vosylis, Sondaite, Raižiene 2018, 330). Seda kinnitavad ka uurimistöö tulemused, kus esinesid eestivenelaste, venekeelsete eestlaste ja Euroopa identiteedi määratlused. Euroopa identiteedist kirjutas ka

Waechter Ida-Euroopa noorte kontekstis. Intervjuude põhjal selgus, et Kurtarani käsitlese järgi on venekeelsetel noortel Eestis pool rahvusliku identiteedi põhikomponentidest seotud Venemaaga ja pool Eestiga. Ühine ajalooline mälu ja massikultuur on respondentidel sageli seotud Venemaaga, samas kui õiguste ja kohustuste süsteem ning majanduslik kuuluvus on seotud Eestiga. See muudab integratsiooniprotsessi keerulisemaks ja soodustab kolmanda identiteedi kujunemist.

Huvitav on ka intervjuude tulemus, mis näitab, et mõjutegevuste arvu ja identiteedi vahel ei ole selget seost. Respondentide kogemuste põhjal ei soodustanud ka nulli või ainult ühe Venemaa mõjutegevuse esinemine lihtsamat integratsiooniprotsessi ega tugevamat eestlasena enesemääramist. Võib eeldada, et see on nii, kuna Venemaa mõjutegevused ei ole keskne enesemääramise ja integratsiooni mõjutegur.

Teisest küljest vaadates võib analüüsi tulemustest näha, et respondentide kogemustes olid Venemaa propaganda ja mõjutegevused selgelt olemas; seega võib integratsiooniprotsessi ja mõjutegevustes osalemise kogemuse vahel olla seos, kuid see seos on tajumata, mis viitab pehme jõu toimimisele. Samuti on võimalik, et mõjutegevused mõjutasid noori vastupidiselt ning näitasid neile, et nad ei kuulu Venemaale, mis on Venemaa välispoliitiliste eesmärkidega vastuolus. Need järeldused näitavad, et uurimistöö teema on väga mitmekülgne ja vajab tulevikus täiendavat uurimist.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, milliseid natsionalismil põhinevaid strateegiaid ja meetodeid kasutas Venemaa noorte mõjutamiseks ning väärtuste levitamiseks Eesti venekeelsete noorte seas isiklike kogemuste baasil ning kuidas see mõjutas nende integratsiooni Eesti ühiskonda. Läbi viidi 11 intervjuud ning nende analüüsi tulemuste põhjal tehti peamised järeldused.

Venemaa on kasutanud väga erinevaid pehme jõu strateegiaid: üritusi, vahetusprojekte, konkursse, laagreid ning koolide ja organisatsioonide vahelist partnerlust. Kõiki neid mõjutegevusi ühendab Venemaa-poolne rahastus ning eesmärk luua kultuuri õppimise kaudu side Venemaa ühiskonnaga. Kaheksa respondenti on otseselt osalenud Venemaa mõjutegevustes ning paljud neist isegi mitu korda. Kuid intervjuu tulemused näitavad, et respondendid ei taju olulist seost mõjutegevustes osalemise ja identiteedi vahel ning integratsiooniprotsessis ei olnud see peamine mõjutegur. Respondentide vastuste põhjal mõjutasid integratsiooni ebaõnnestumist kõige enam siseriiklikud tegurid: mentaliteedi ja sotsiaal-kultuurilise tausta erinevused eestlastega ning eestlaste hoiakud venelaste suhtes. Samas võib respondentide vastuseid pidada subjektiivseteks tulemusteks ning tuleb arvestada, et Venemaa natsionalismil põhinev välispoliitiline mõju enesemääramisele ja integreerimisele ei olnud mõjutegevustes osalemisel alati täielikult tajutav. Samal ajal võib Venemaa mõjutegevuste olemasolu selgelt täheldada kaheksal juhul üheteistkümnest.

Huvitav on ka tulemus, et venekeelsete noorte integratsiooni mõjutas kahe poole meedia tarbimine, mis aitab neil kujundada isiklike arvamus erinevate meediaallikatega tutvumise kaudu ning eristab neid nii eestlastest kui ka Venemaal elavatest venelastest, kuna asetab nende maailmavaated Eesti ja Venemaa narratiivide vahele. Teisest küljest oli oluliseks mõjuks, mida võib pidada mõjutegevuste tagajärjeks, arusaam, mis kujunes reiside käigus, et venelased Venemaal on teistsugused ning et Venemaa ühiskonna jaoks on Eestist pärit venelased välismaalased, keda ei pruugita täielikult omaks võtta. See vähendab sidet Venemaa ja Eestis elavate noorte vahel ning on vastuolus Venemaa välispoliitika eesmärkidega. See aspekt koos erinevate meediaallikate tarbimisega kujunes noorte jaoks teadvustamise hetkeks, mil nad hakkasid mõistma, et nad on Venemaa mõjutegevuste sihtrühm.

Järeldusena võib öelda, et Venemaa natsionalismil põhinev välispoliitika on mõjutanud venekeelsete noorte integratsiooni Eesti ühiskonda, kuid kindlasti mitte sellises ulatuses, nagu

Venemaa oli planeerinud. Lisaks selgus, et intervjuudes kirjeldatud kogemused kattuvad teoreetiliste käsitlustega, mida on esitatud teooria- ja taustapeatükkides.

Käesoleva uurimistöö teaduslik tähtsus seisneb selles, et see annab sügavama arusaama venekeelsete noorte identiteedi kujunemisest ning integratsiooniprotsessidest ja nendega kaasnevatest probleemidest. Tulemused näitavad, et integratsiooni peamised takistused ei ole seotud Venemaa välispoliitikaga, vaid Eesti siseriiklike teguritega. Suhete ja kokkupuudete loomine eesti- ja venekeelse elanikkonna vahel võiks kiirendada integratsiooniprotsesse ning täiustada lõimumispoliitikat.

Tulevastes uurimistöödes võiks integratsiooni teemat käsitleda veel kolmest täiendavast vaatenurgast. Esiteks oleks huvitav uurida nende venekeelsete noorte kogemusi ja integratsioonitaju, kes suhtuvad Venemaa poliitikasse neutraalselt või toetavalt. See annaks laiemad teadmised venekeelse elanikkonna integratsiooniprotsessidest, enesemääramisest ja Venemaa välispoliitilistest mõjudest. Teiseks oleks väärtuslik viia läbi sarnased intervjuud venekeelsete noortega, kes on õppinud eestikeelsetes koolides, ning uurida, kuidas Venemaa välispoliitika on neid mõjutanud ja kuidas on kujunenud nende identiteet. Kolmandaks oleks huvitav intervjuuerida eestikeelseid noori. Kui intervjuude tulemustest selgub, et venekeelsed noored tajuvad suurt erinevust eestikeelsete noortega ning tunnevad end Eesti ühiskonna poolt mitteaktsepteerituna, oleks oluline uurida, kuidas eestikeelsed noored tajuvad venekeelsete noorte integratsiooni. See annaks parema arusaama ühiskonna sidususest ning sellest, millistele kokkupuutepunktidele tuleks integratsioonipoliitika kujundamisel suuremat tähelepanu pöörata.

KASUTATUD KIRJANDUS

Berzina, I. (2024). Russia's Compatriot Policy in the Nordic – Baltic Region. *Russia's Footprint in the Nordic – Baltic Information Environment*, 33-59.

Brüggemann, K., Kasekamp, A. (2008). The politics of history and the “war of monuments” in Estonia. *Nationalities Papers* 36(3), 425–448.

Canyurt, D. (2025). Soft Power from the Perspective of International Relations Theories. *Journal of Management and Economics Research* 23 (1), 196-212.

Erentaite, R., Lannegrand-Willems, L., Negru-Subtirica, O., Vosylis, R., Sondaite, J., Raižiene, S. (2018). Identity Development Among Ethnic Minority Youth. *European Psychologist* 23 (4), 324-335.

Everett, W., R. (2023). Russian Influence Campaigns Against Estonia. *Johns Hopkins University*.

Kallas, K. (2016). Claiming the Diaspora: Russia's Compatriot Policy and its Reception by Estonian-Russian Population. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 15 (3), 1-25.

Kazharski, A., Makarychev, A. (2021). From the Bronze Soldier to the “Bloody Marshal”: Monument Wars and Russia's Aesthetic Vulnerability in Estonia and the Czech Republic. *East European Politics and Societies: and Cultures* 36 (4), 1151-1176.

Kubik, J., Bernhard, M. (2014). A Theory of the Politics of Memory. *Twenty Years After Communism*, 7-34.

Kudors, A. (2015). Reinventing Views to the Russian Media and Compatriot Policy in the Baltic States. *The War in Ukraine: Lessons for the Europe*, toim. Pabriks, A., Kudors, A., Riga: *University of Latvia Press*, 157-174.

Kurtaran, U. (2024). National Identity and Historical Memory: Functionality of Historical Memory in the Formation and Development of National Identity. *Dynamics in Social Sciences and Humanities* 5(2), 64-71.

Lauristin, M., Kaal, E., Kriss, L., Kriger, T., Masso, A., Numerla, K., Seppel, K., Tammaru, T., Uus, M., Vihalemm, P., Vihalemm, T. (2011). *Integratsiooni Monitooring*. Kultuuriministerium, autorid, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis ja TNS Emor.

- March, L. (2011). Is Nationalism Rising in Russian Foreign Policy? The Case of Georgia. *Demokratizatsiya – Washington* 19 (3), 187-208.
- Molodikova, I. (2016). Russian Policy Towards Compatriots: Global, Regional and Local Approaches. *Post-Soviet Migration and Diasporas*, 143-161.
- Müller, J., W. (2002). Introduction: the power of memory, the memory of power and the power over memory. *Cambridge University Press*, 1-10.
- Nye, J. (1990). Soft Power. *Foreign Policy* 80, 153-171.
- Nye, J. (2011). The Future of Power. *Chatham House*, 2-20.
- Nye, J. (2019). Soft Power and Public Diplomacy Revisited. *The Hague Journal of Diplomacy* 14, 7-20.
- Pavlova, E. (2023). Venelased versus venelased kaasaegses venekeelses eesti kirjanduses. *Keel ja Kirjandus* 10 (16), 955-968.
- Sencerman, Ö. (2016). Russian Diaspora as a Means of Russian Foreign Policy. *Journal of Political Sciences* 49, 97-107.
- Trosti, P. (2008). Why do History Politics Matter? The Case of the Estonian Bronze Soldier. *The Cold War and the Politics History*, 19-35.
- Valk, A. (2017). Identiteet avatud maailmas. *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*, 202-210.
- Vogt, M. (2025). Nationalism and Ethnic Mobilization: Towards an Integrated Perspective. *Nationalities Papers* 53 (2), 245–259.
- Voog, A., Hämmal, J., Esko, K., Seppel, K., Lauristin, M., Karu, M., Vihalemm, T. (2023). Eesti ühiskonna lõimumise monitooring 2023. *Kultuuriministeerium*.
- Waechter, N. (2016). Formation of European identity: ethnic minority groups in Central and Eastern Europe in generational perspective. *Global Studies in Culture and Power* 23 (6), 686-704.
- Wilson, A. (2017). Four Types of Russian Propaganda. *Aspen Institute Central Europe*.
 Vaadatud 24.12.2025 <https://www.aspeninstitutece.org/article/2017/four-types-of-russian-propaganda/>
- Лебедева, М., М. (2017). «Мягкая сила»: Понятия и подходы. *Вестник МГИМО-Университета* 3 (54), 212-223.

LISAD

Lisa 1. Intervjuukava

Sissejuhatus ja üldinfo:

- Uuring käsitleb Teie lapsepõlvemälestusi. Kui vana Te olete? Kus koolis Te käisite? Mis linnast Te pärit olete? Kus möödus Teie lapsepõlv?

Meedia mõju:

- Millist meediat (nt telekanaleid) vaatas Teie pere lapsepõlves? Mida Te sellest mäletate? Milline sõnum sealt levis?
- Milliseid filme Te olete koos perega vaadanud, mis jätsid Teile kõige eredamad emotsioonid? Millised emotsioonid need olid ja mis neid esile kutsus?

Mõjutegevused:

- Millistes konkurssides Te olete kooliajal osalenud? Kas mõni neist oli seotud Venemaaga või korraldatud Venemaa poolt?
- Kas Te olete kooliga Venemaal käinud? Milline programm Teil seal oli? Kas olid mõne kooli või organisatsiooniga partnerlussuhted?
- Kas Te olete osalenud rahvusvahelistel projektidel, suvelaagrites või konkurssidel, mis toimusid Venemaal?
- Milliseid tähtpäevi tähistati Teie koolis? Kas 9. mai või 23. veebruari puhul korraldati midagi?
- Kas Te olete koolis või huvikoolis kasutanud Venemaal välja antud õpikuid?
- Kas Te olete osalenud mõnel Venemaa temaatilisel üritusel, konkursil või projektil väljaspool kooli?

Kui mõnele ülaltoodud küsimusele on vastus jaatav, küsitakse lisaks: „Milline sõnum seal jagati?“

Integratsioon:

- Kuidas Te hindate oma osalust Eesti ühiskonnas?
- Kuidas Te end määratlete?
- Mis on Teid mõjutanud enesemääratlemisel?
- Millised konkreetsed kogemused, sündmused ja eelnevalt mainitud mõjutegevused on mõjutanud Teie enesemääramist ja integratsiooni Eesti ühiskonda kõige enam?

Lisa 2. Informeeritud nõusoleku vorm

Bakalaureusetöö teema: Venemaa natsionalismil põhinev välispoliitika mõju venekeelsete noorte integratsioonile Eesti ühiskonnas.

Bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada, milliseid natsionalismil põhinevaid strateegiaid ja meetodeid kasutas Venemaa noorte mõjutamiseks ning väärtuste levitamiseks Eesti venekeelsete noorte seas isikliku kogemuse baasil ja kuidas see mõjutas nende integratsiooni Eesti ühiskonda. Uuringu viib läbi Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituudi tudeng, Polina Zelenskaja. Uuringu vormiks on poolstruktureeritud intervjuu, mis kestab ligikaudu 30 minutit.

Allkirjastades selle dokumendi, kinnitan, et olen teadlik järgmistest tingimustest:

- osalen uuringus vabatahtlikult ja mul on õigus intervjuu katkestada igal ajal ilma põhjendust esitamata;
- intervjuu salvestatakse, transkribeeritakse ja seda kasutatakse tekstianalüüsi eesmärgil;
- uurimistöös võidakse kasutada minu tsitaate;
- intervjuu on täielikult anonüümne, nime asemel kasutakse koodi;
- igale osalejale määratakse juhuslik tähtede ja numbritega kood, mille alusel vastuseid töös kajastatakse;
- nimi ega muud isikut tuvastavad andmed ei avaldu uurimistöös ega edastata kolmandatele isikutele;
- kogu materjal (salvestised, transkriptsioonid, koodiloend) hävitatakse pärast bakalaureusetöö kaitsmist;
- saan vajadusel lisainfot töö autorilt Polina Zelenskaja (polina.zelenskaja@ut.ee) või juhendajalt Heiko Pääbo (heiko.paabo@ut.ee).

Allkiri: _____ Kuupäev: _____

Uuringu läbiviija: Polina Zelenskaja

Allkiri: _____ Kuupäev: _____

Lisa 3. Kodeerimistabel

	TV	TV_mes	FILM	SCH_B	9.may	23.feb	TRIP	COM	PREV	HOB
QF7	0	0	1	1 mat	2	1	2	1	0	-
9TM	1	1	1	1 rus, lit	0	0	0	0	2	-
A3K	1	1	1	1 mat, rus, lit	1	1	0	0	2	9.may
B8R	1	0	0	1 rus, lit	1	0	1	0	0	9.may
JH2	1	0	0	1 mat, lit	2	1	1	0	0	Lit
4CH	0	0	1	1 rus, lit	1	0	2	1	2	-
M0S	1	0	1	1 mat, rus	2	1	2	1	0	-
T5L	1	1	0	1 mat, rus	0	0	0	0	2	9.may
G1V	1	0	0	1 lit	0	0	1	1	0	Lit
KX6	1	1	1	1 mat, rus, lit, his	2	2	1	1	2	-
W9D	0	0	0	1 rus	1	2	0	0	1	-

Lisa 3 järg. Kodeerimistabel

	PART_ est_soc	PART_ how	IDT	INFL	EST_ SOC	DIF_ RES	MED	BACK_ GR	ME NT	RUS _DIF
QF7	1	org, vote, soc	EU	0	1	1	0	1	1	1
9TM	2	org, vote, soc, est, work, cult	RUS	1	1	1	1	1	1	0
A3K	0	org	oth	0	0	1	0	1	1	0
B8R	2	org, soc, est, cult	EST	1	0	0	0	1	1	0
JH2	0	-	RUS EST	1	1	0	0	0	1	1
4CH	2	org, soc, est, work	RUS SP EST	0	0	1	0	1	1	1
M0S	1	soc, est, work	RUS EST	1	1	1	1	1	1	1
T5L	1	org, soc, est, work	RUS SP EST	1	1	1	1	0	1	1
G1V	2	org, soc, est	EU	0	1	1	0	0	0	1
KX6	1	org, soc, work	RUS SP EST	1	0	1	1	1	0	1
W9D	1	org, soc	oth	0	1	1	1	1	1	1

LIHTLITSENTS

Mina, Polina Zelenskaja, (isikukood: 60310130874) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Venemaa natsionalismile põhine välispoliitika mõju venekeelsete noorte integratsioonile Eesti ühiskonnas”, mille juhendaja on Heiko Pääbo (Phd),

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace’is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace’i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.